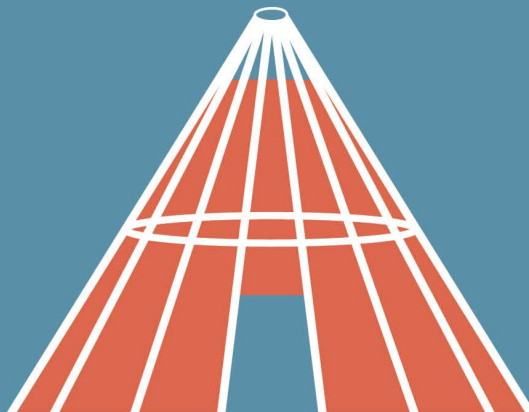
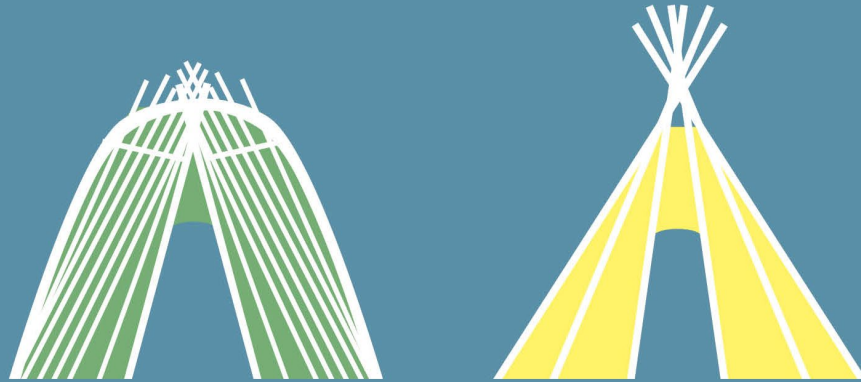

DAAJEHTSELIEREME

- Bihkedimmie strukturelle daajehtselieremen
bijre maanide jìh learoehkidie

Lone Nergård Boine, Lisa Baal, Inger Ellen Márjá Eira
jìh Marit Inger Pulk

Daajehtseliereme – Bihkedimmie strukturelle daajehtselieremen bijre maanide jih learoehkidie

© Statped - Saemien sjieropedagogeles daarjoe (SEAD) 2023

ISBN 978-82-323-0140-9

Illustrasjovnh: Gunnlaug Ballovarre

Tjaelijh: Prosjektedaehkesne Lone Nergård Boine, Lisa Baal, Inger Ellen Márjá Eira jih Marit Inger Pulk

Sisvegem bihkedimmesne lea jarkoestamme jih sjehtedamme aarjelsaemien gielese.

Saemiedigkie lea beetnehvierhtiejgumie daarjeme.

Luhpehts kopijeerdh!

Daate barkoe lea vaarjeldihkie aajehtsvierhkielaaken mietie. Kopijeereme, bieleden lohkehtæjjaj reaktah kopijem vaeltedh, lea KOPINOR-latjkoej mietie, jih dan ávteste luhpehts.

Daajehtseliereme

- Bihkedimmie strukturelle daajehtselieremen
bijre maanide j'ih learoehkidie

Maam govlem – åajeldem.

Maam vuajnam – måjhtam.

Men maam darjoem – måjhtam!

(Diejvese Kineste)

Lone Nergård Boine, Lisa Baal, Inger Ellen Márjá Eira
j'ih Marit Inger Pulk

Ávtebaakoe

Bihkedimmie strukturelle daajehtselierehthimmien¹ bijre dorjesovvi dan ávteste lij daerpies metodihkine maanide j̄ih noeride ḡieleldh haestemigujmie. Dotkeme vuesehte vuekie, mij gohtjesávva Ḡielevierhkiesijjie, lea nuhteligs dovne dejtie mah daarpesjeh daajehtsegoerkesem j̄ih baakoev̄aarhkoem n̄ænnoestidh, j̄ih maanide ḡielesturremigujmie (Sæverud j̄ih jeatjebe, 2016). Barkoe Ḡielevierhkiesijjine gaajhkide maanide/learoehkidie sjeahta, juktie daajehtsegoerkesem n̄ænnoestidh.

Voestes bielie daehtie bihkedimmeste teorijen v̄aaroeminie b̄aata ḡielen j̄ih daajehtsi bijre. Daesnie sijhtebe bievnedh metodihke aktem pedagogeles barkoevuekiem v̄aaroeminie átna mij ts̄aatskelesvoetem beaja daajehtsen sisvegasse, hammose j̄ih átnose.

Dan m̄ænngan mubpie bielie áehpiedehtiemistie b̄aata Ḡielevierhkiesijjesne. Juktie effektem lieremistie mööledh, lea daerpies bievnesh utnedh dan bijre maam learohke meehti ávtelen Ḡielevierhkiesijjie eelki, j̄ih maam learohke maahta m̄ænngan dejnie galhkeme. Ḡaalmede bielesne dan ávteste goerehtallemegoere j̄ih bihkedimmie d̄isse.

Ij leah nuepie orreme bihkedimmiem evtiedidh viehkien j̄ih d̄aarjoen namhtah. Sijhtebe Saemiedigkiem gijhtedh mij prosjektem d̄áarjeme beetnehvierhtiejgujmie. Aaj j̄ijnjh ḡæjhtoeh referaansed̄aehkide, Prestvannet skuvle j̄ih Guovssahas maanagierte Romsesne, ihke dijjeih lidie barkoevuekiem r̄iektesisnie pryöveme.

Prosjekted̄aehkie, Alta, Tromsø j̄ih Guovdageaidnu, ruffien 2023.

---

¹ Daajehtse lea seerkemebaakoe verbeste daajedidh, daaroengielesne begripe, forstå. Daesnie baakoe *daajehtse* átnasovveme baakoen bijre *begrep* daaroengielesne, dan ávteste daerpies sj̄iere baakoem baakoen ávteste *begrep* utnedh. Baakoe daajehtse lea dorjesovveme prinsihpi mietie seerkemen bijre.

Sisvege

1. Daajehtseliereme - teorijeváarome	6
1.1 Baakoeh jïh daajehtsh	6
1.2 Gïeleevtiedimmie	9
1.3 Gelliengïelevoete	13
1.4 Gïelesturreme evtiedimmesne (DLD)	15
1.5 Evtiedimmieligke gïelesturremh jïh gelliengïelehvoete	17
1.6 Lieremeprosessh daajehtselierehtimmesne	19
1.7 Mannasinie nuhteligs daajehtsigujmie barkedh?	21
2. Gïelevierhkiesijjie	24
2.1 Åehpiedehteme jïh tjïrrehtimmie	24
2.2 Gïelevierhkiesijjien maalle	25
2.3 Vuesiehtimmieh veeljemasse baakojste	33
2.4 Pedagogi vuarjasjimmieh	36
3. Nåhtoeaarvoem mööledh	38
3.1 Skååremekriterijumh	38
3.2 Goerehtallemegoere	39
3.3 Vuesiehtimmie goerehtallemasse	40
3.4 Kopijeerememaalle illedahkeregistreeremasse	41
Gaaltijelæstoe	43
Lissietjaalege	45
Vuesiehtimmieh daajehtsidie mejgujmie maahta barkedh	45
Såemies barkoevuekieh daajehtselierehtimmesne	51
10 sïllh BAAKOEMÏESTERINIE SJÏDTEHD	54
Daan beajjetje baakoe:	56
DAAJEHTSEM:	57
Baakoelæstoe:	59

1. Daajehtseliereme - teorijevåarome

1.1 Baakoeh jïh daajehtsh

Mij joekehtse baakoej jïh daajehtsi gaskem?

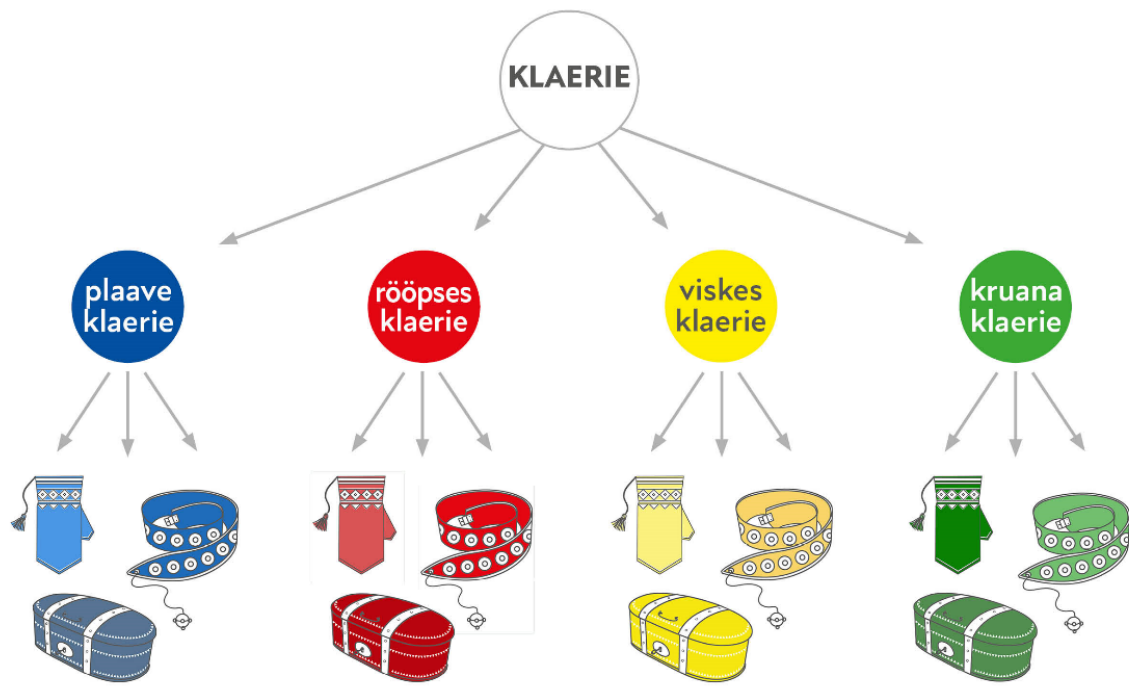
Daamtaj daajehtsem tjïelkeste goh mij akt man bïjre maahta ussjedidh, goh mentaale åssjaldahke jallh åssjaldahke aamhtesen jallh aaten bïjre. Daajehtselieremevuekien mietie daate tjïelkestimmie joekeen hijvenlaakan sjeahta, dan åvteste vuekien ulmie lea ojhte maanaj jïh learohki jïjtsh åssjaldahkh baakoej bïjre eevtjedh. Daajehtsh aaj gohtjesuvvieh «åssjaldahken vaarjoeh». Viehkine baakoeh nuhtjedh maehtebe åssjaldahkh, sjaavnjoeh jïh åssjalommesh soptsestidh jïh juekedh, dan åvteste baakoe daajehtseligke sisvegum åtna. Baakojde symboligumie tjïelkeste mah vihth daajehtsi vööste tjuvtjiedieh. Baakoeh dovne bæjngolde hammoem utnieh, maam govlebe jïh vuejnebe tjaaleldh hammosne, jïh sisnjelde sisvegum utnieh.

Vuesiehtimmien gaavhtan *tjengkere*, mijjeh govlebe jïh baakoem tjaaleldh hammosne vuejnebe. Daate baakoen hammo. Daajehtse lea guktie guarkebe jïh baakoen mijjen uvte vuejnebe. *Tjengkere jorpe. Dejnïe maehtebe stååkedidh, dam tjïektjedh jïh hajkedh.* Maanah mah aareh gïelevejtiestimmesne, maehtieh jïjtsh daajehtsegoerkesem gaertjiedidh jallh vijriedidh. Tjengkere maahta maanan jïjtse rööpses tjengkere årrodh, jïh ij dïhte veelkes stoerre tjengkere maanagïertesne. Maanah maehtieh aaj ååpsen vijries goerkesem utnedh, goh maanah gohtje gaajhkh jorpe aath goh tjengkere. Dovne eeplah, bïjlen gaengkerh, earhtenh jïh plearoh. Doh nööremes maanah aaj baakoeh tsiehkide ektiedieh gusnie baakoe åtnasåvva. Gosse maana baakoem dååjrehte jïh gåvla gelline tsiehkine jïh sijjine, maana buerebe goerkesem åådtje dehtie abstrakte baakoste – jïh baakoen mïeleste.

Maanan daajehtsegoerkese evtiesåvva jïh jorkese, jïh ahkedh jorkese. Maanah baakoeh jïh daajehtsh joekehtslaakan lierieh. Sïejhmemes vuekie lieredh lea dååjrehtimmiej jïh konkreeti tjïrrh. Dan åvteste nuhteligs maanah åadtjoeh baakoeh jïh daajehtsh govledh gaskem jeatjah råållaspïelen/stååkedimmien, heeremen, stååkedimmien, praktikheles darjomassi jïh ovmessie spïeli tjïrrh. Aaj vihkeles tuvride jïh dååjrehtimmide sjïehteladtedh, mestie maana/learohke goerkesem jïh nuepieh åadtjoeh ektiedimmieh vuejnedh.

Daajehtsh aarkebiejjien- j̄ih skuvlegielesne

Maahta daajehtsh systeemen mietie biejedh daajehtsesysteemigujmie, vuelie- j̄ih bijjiedaajehtsigujmie. Bijjiedaajehtse maahta vuesiehtimmien gaavhtan árrodh *klaerie*, j̄ih dan vueliedaajehtse maahta *plaave* j̄ih *rööpses* árrodh, j̄ih dej vueliedaajehtsh vihth, maehtieh *jovjeplaave* j̄ih *jovjerööpses* árrodh (Nilsen & Haugen, 2014).

Figuvre 1.1 Vuesiehtimmie daajehtsesysteemese; klaerie-daajehtsistie.

Maahta daajehtsh átnoen j'ih sisvegen mietie joekehtidh. Maahta gaskem jeatjah maadthdaajehtsi, kraanskomedajehtsi, faagedaajehtsi j'ih biejjieladtje daajehtsi gaskem joekehtidh. Joekoen vihkele maadthdaajehtsigujmie barkedh ávtelen maana skuvlesne aalka. Daate dan ávteste daah daajehtsh átnasuvvieh gelline ektiedimmine gosse maam akt t'j'ielkeste, j'ih d'ihthe dam sosijaale j'ih j'iermegs evtiedimmiem baajnehte (Nilsen & Haugen, 2014).

Maadthdaajehtsh maehtieh árrodh:

- Klaerie
- Hammoe
- Sijjie/posisjovne
- Stoeredahke
- Otnjege
- Mööleme
- Vearelde j'ih temperatuvre
- Taalh j'ih ryökneme
- Funksjovne
- T'ijje
- Fuelhkie
- Biejjieladtje maahtoe

Faageteekstine maahta gellie baakoeh árrodh mejtie learohkh eah damth jallh guarkoeh. Daamtaj lohkehtæjja learoehkidie viehkehte siejhme faagebaakoeh guarkedh, goh vuesiehtimmien gaavhtan *republihe, demokratije, energije j'ih nænnoes evtiedimmie*. Áehpies baakoeh, vuesiehtimmien gaavhtan funksjovnebaakoeh (pre- j'ih postposisjovnh, pronovmenh), substantijvh j'ih verbh eah iktesth t'j'ielkestamme sj'idth faageteekstine jallh ávtelhbodti, jalhts dah Leah seamma vihkeles lohkemegoerkesen gaavhtan.

Jeatjah baakoeh mah Leah daerpies l'ieremetsiehkine Leah akademihkeles baakoeh, mah eah Leah ryöktesth faagespesifihke baakoeh. Daah Leah vuesiehtimmien gaavhtan gietedidh, vuarjasjidh, dan ávteste, læjhkan, goerehtidh/kraanskodh j'ih vijriebasse (Golden, 2014).

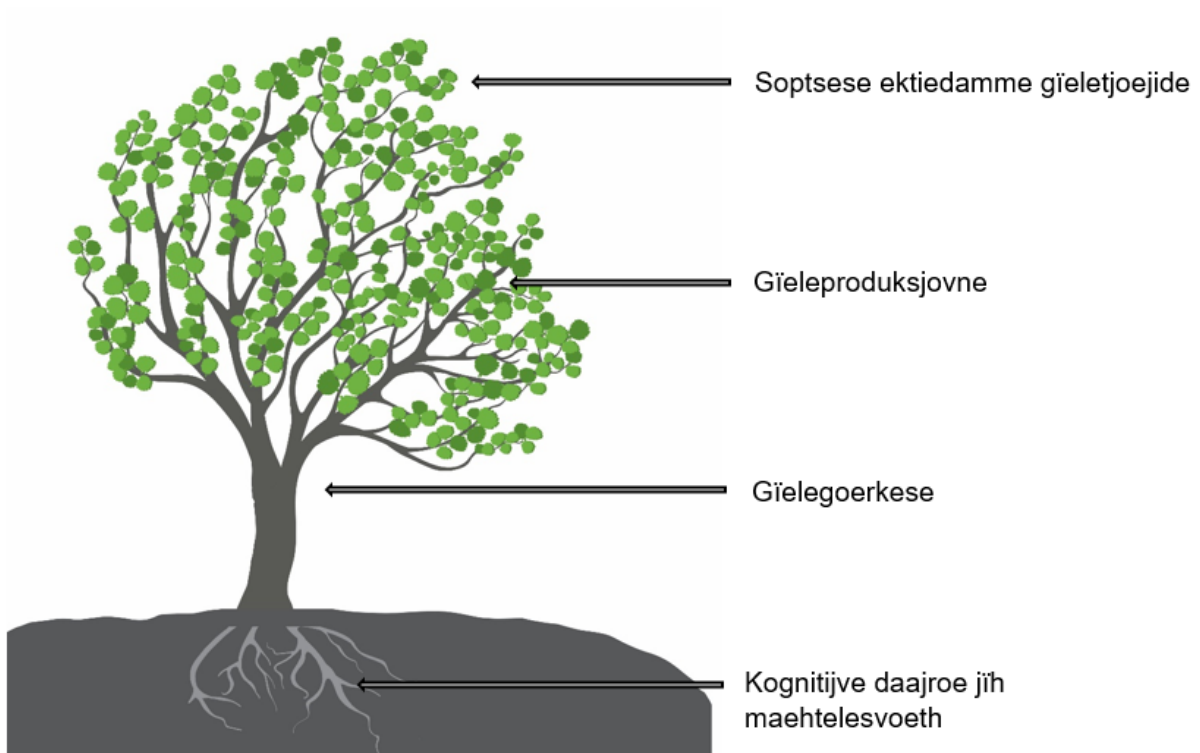
1.2 Gieleevtiedimmie

Mij giele?

Giele lea uvtemes almetjen gaskesadtemedirrege. Daate lea vierhtie maam almetje nuhtjie gosse åssjaldahkh hammode jìh åehpiedahta, dovne njaalmeldh jìh tjaaleldh gaskesadtemisnie.

Gieleldh evtiedimmesne maanah hijven jìh gellie joekehts gieleåtnoemaallh daarpesjeh. Stoerre joekehtse dísse maam maana guarkoe, jìh dísse maam maana buektehte baakoejgumie jìh raajesigumie jiehtedh. Dotkeme vuesehte maana guarkoe golme – njieljie aejkieh vielie goh maana jeahta. Vihkele ulmie lea maanan aktijve baakoevårhkoem lissiehtidh (Baal & Wirkola, 2003).

James Law (2000) gielem gielemoerine vuesehte.

Gielemoere gielem vuesehte gelliej bieliejgumie mah ektesne govlehtueviej j'ih mah gieleevtiedimmiem baajnehtieh.

Moeren roehtsh eaktoeh vuesiehtieh mah leah vihkele gieleevtiedimmesne. Daan nuelesne skraejrie, govleme, kognitijve maehtelesvoeth, mojhtesefunksjovnh, tsåatskelesvoete-, goltelimmiemaah toe j'ih symbovlegoerkese.

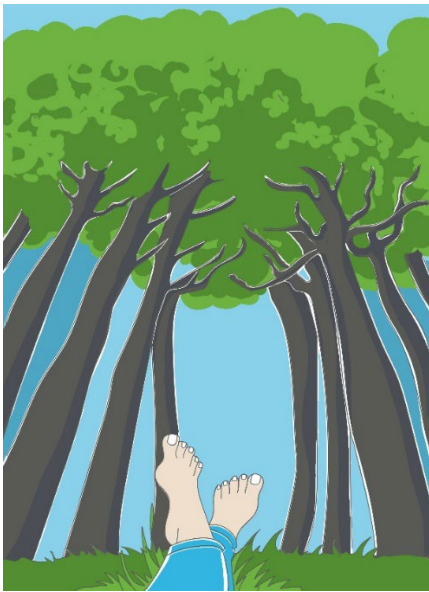
Moeren liedtje lea gielegoerkese. Daamtaj gielegoerkesem tjelmehte, jallh ij nuekie tsåatskelesvoetem disse vedtieh, gosse maanan leah gieleldh haestemh. Daamtaj aelhkebe gielesturremh vueptiestidh gosse maana tjabreminie baakoeh jiehtedh jallh gieleldh sov mielh buektedh. Juktie guarkedh mij jeahtasåvva dellie daerpies fierhten baakoeh miellem daejredh, men tjuara aaj doh lingvisttikeles njoelkedassh guarkedh mah åtnasuvvieh dennie sjyöhtehke gielesne. Daate maahta årrodh guktie baakoem sojjehte j'ih mennie öörnegisnie baakoeh leah, guktie reaktoe sjædta syntaksen mietie.

Moeren åeksieh lea soptsese j'ih produktijve gieledaajroe. Ihke maana edtja daajroem evtiedidh åssjaldahkh j'ih mielh soptsestidh j'ih saarnodh, lea daerpies hijven baakoevåarhkojne j'ih maana/learohke tjuara sojjehtimmiemöönsterem j'ih raajesestruktuvrem haalvedh.

Moeren lasth lea dihte bielie soptsesistie mij lea gieletjoeji bijre, mah leah fonologijen j'ih artikulasjovnen bijre. Gosse maana leara soptsestidh, dellie maana tjuara gieletjoejh lieredh j'ih darjodh j'ih gielen gieletjoejesysteemem guarkedh.

Gïeleldh voerkesvoete

Maanah baakoen sisvegem lierieh åvtelen vielie voerkes sjidtieh gielen hammose. Jïh maanam gihthje mij baakojde mij lea guhkies baakoe, jïh mij baakojde mij lea åenehks baakoe, dellie vaestiedasse maaje sjædta *moere* lea guhkies baakoe jïh *tjiehtjere* lea åenehks baakoe. Dellie maana baakoen sisvegem raajesasse ektede, dan åvteste moere riectes veartanisnie lea guhkebe soermeste. Easkah skuvlealteren, lohkeme- jïh tjaelemelierehtimmesne, maana siejhmemes sæjhta lieredh gielen sisvegen jïh hammoen gaskem joekehtidh. Dellie sijhtieh lieredh *moere* lea åenebe baakoe goh *tjiehtjere*, viertiestamme bokstaaveveahkine jïh baakoeguvvine.

Gåhkoejoekehtse moeren jïh tjiehtjeren gaskem.

Skuvlesne learohke ånnetji ånnetji leara vuejnedh guktie giële lea tseegkesovveme. Tsåatskelesvoetem sertedh sisvegistie hammose lea aaj jarngesne gosse maanagierte/skuvle lohkeme- jïh tjaelemelierehtæmman ryöjrehte (Helander, 2016).

Saemien maanah Gåårtjehkåbpoe nuepieh saemien tjaaleldh vuejnedh seabradahkesne. Stååkedimmie jïh haarjanimmie tjaaleldh darjomigujmie maanagiertesne maehtieh tsagkesh hööptedh skuvlesne. Daate dovne lohkeme- jïh tjaelemeevtiedimmien, siejhme lieremen jïh gaskesadtemen bijre (Baal, Persen & Wirkola, 2014).

Gïeleldh bielieh

Maahta gïelem aaj vuesehtidh Bloomen jïh Laheyen (1978) gïelemaalline. Maalle juakasávva golme gïeleldh bielie mah sinsitniem baajnehtieh jïh mah daarpesjieh ektesne laavenjostedh.

Figuvre 1.4 Gïelemaalle (Bloom & Lahey, 1978).

Gïelemaalle vuesehte maanah tjuerieh baakoen *sisvegem* (sisvege) guarkedh jis edtjieh maehtedh reaktœ jiehtegh tseegkedh, baakoeh rïekteslaakan sojjehtidh jïh gïeletjoejh tjïelkelaakan darjodh (hammoe), jïh tjuerieh daajehtsh rïekteslaakan (*åtnoe*) nuhtjedh.

1.3 Gelliengielevoete

Mij sæjhta jiehtedh baakoem bijre daejredh? Ij leah ajve akte aelhie vaestiedasse dÿsse, dan åvteste baakoedaajroe maahta jÿjnje årrodh. Baakoedaajroe maahta *aktijve* jallh *passijve* årrodh. Aktijve gosse maahta baakoem nuhtjedh gosse daerpies, jÿh passijve gosse baakoem mājhta jÿh baakoem mielem daajra gosse baakoem gāvla jallh lāhka.

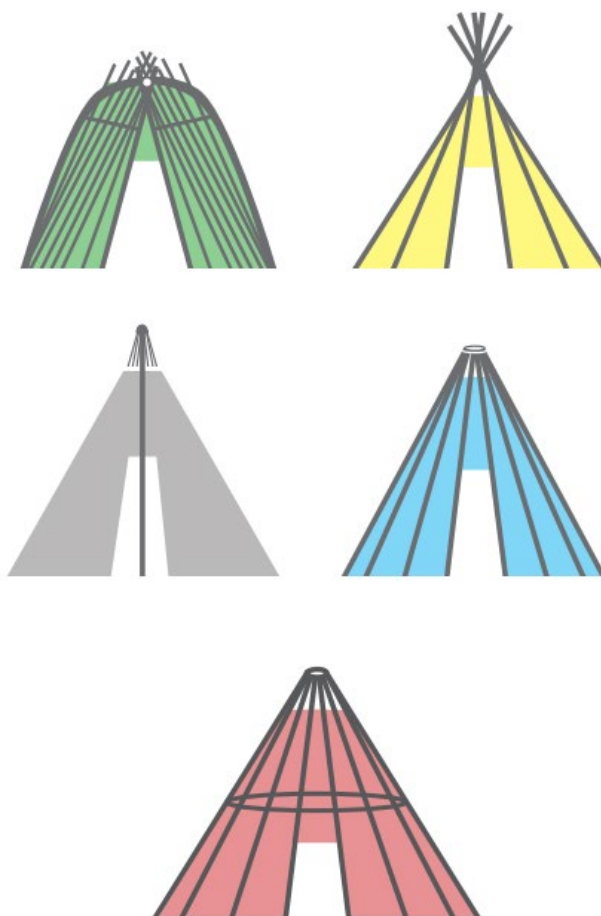
Nils Øivind Helander (2016) tjaala gelliengieleldh byjresh maehtieh baajnehtidh guktie baakoem miele jorkese. Vuesiehtimmien gaavhtan nōörjen verbe *vurdere* åtnasåvva saemien ektiedimmesne baakojne vuarjasjidh. Gosse saemiengiele baajnehtamme sjædta jeatjah gïelijste dellie dÿhte daamtaj sjugniehtåvva gosse orre baakoeh dorjesuvvieh. Skuvlen gïelelierehtimmie jÿh gïeleåtnoe maehtieh baajnehtimmienuepieh utnedh dagkerh gïelejarkelimide. Lohkehtæjjan gïeledaajroe maahta viehkine årrodh gosse saemien gïelem jÿh rÿjhkegïelem mÿrrestalla. Naemhtie, daerpiesvoeten mietie, maahta joekehtsh vueptiestidh aerpievuekien jÿh orre soptsestimmievuekiej gaskem. Jis ij dagkeres voerkesvoetem utnieh sājhtoe saemien gïele nōörjen- jÿh sveerjengïelese jorkese, gusnie saemien baakoeh åtnasuvvieh.

Baakoedaajroe orre gïelelierehtimmesne lea damtedh jÿh maehtedh baakoeh mojhtesisnie veedtjedh. Gïeleldh dotkeme vuesehte gelliengieleldh baakoelierehtæmman dle daejtie baakoedaajroemoenemetsiehkïe raereste (Jarvis 2009: 100):

1. artikulasjovnedaaajroe jÿh baakoehammoeh tjæledh
2. baakoem mielem damtedh
3. baakoem baakoeklaassem jÿh raajesetseegkeme gaertjiedimmieh damtedh
4. daejredh mejnie ektiedimmine jÿh mej jeatjah baakoejgumie baakoe åtnasåvva
5. baakoem leksikaale jÿh daajehtseligke assosiasjovnh damtedh, mah eah baakoem denotasjovnese govlehtovvh
6. daejredh man siejhme baakoe åtnasåvva, man byjjes dÿhte lea, jÿh mejnie ektiedimmine baakoe åtnasåvva

Nænnoes gielemaallh

Reektehtsisnie *Nænnoes gielemaallh (Sterke språkmodeller)* tjïerteste jis edtja produktijve gieledaajroem saemiengïelesne åadtjodh dellie eevre daerpies aktengïeleldh, saemiengïeleldh byjresigujmie. Saemien gïele lea præåsehke, gosse rïjhkegïele lea buajhkoesvoete. Jis maanah jïh noerh edtjeh saemiestidh, tjuerieh saemien gieledaajroem utnedh jïh daerpiesvoetem damtedh saemiestidh. Saemien gïele tjuara voerkeslaakan åtnasovvedh dovne gaskesadtemisnie jïh ööhpehtimmesne (Pasanen jïh jienebh, 2022). Maahta daejtie juvnehtimmide vijriebasse ektiedidh daajehtselïerehtimmiem vööste. Juktie daajehtselïerehtimmiem gorredidh, geerve almetjh tjuerieh voerkeslaakan gïelem veeljedh, jïh aaj daajehtsidie gaskesadtemisnie jïh lierehtimmesne nuhtjedh.

1.4 Gïelesturreme evtiedimmesne (DLD²)

Maanah jïh noerh gïelesturremigujmie evtiedimmesne (DLD), aarebi gohtjesovvi *spesifihke gïeletsagkesh*, gïeline tjabreminie aktene jallh jieniebinie gïelesuerkine (vuartesjh Bloom & Lahey, 1978). Tsagkesh maehtieh suerkine årrodh goh; baakoevårhkoeh, grammatihke, gïeletjoejh jïh gïelen sosijaale jïh praktikheles bielie. Daate sæjhata jiehtedh dah mah gïelesturremh utnieh maehtieh tjabredh guarkedh mij jeahtasåvva, jallh jïjtje domtesh jïh aajkoeh buektieh.

Dotkijh eah leah eevre seekere mij gïelesturremi fåantoe lea, men vientieh genetihkeles faktore maehtieh fåantojne årrodh. Daate sæjhata jiehtedh stuerebe hille gååvnese gïelesturremh evtiedidh jis naakene fuelhkesne dam åtna. Gïelesturremh maanaj luvnie aareh vååjnesasse båtieh gïeleevtiedimmesne, jïh vaasa geerve aalteren raajan. Damtsvæhtah jïh haestemh maanan evtiedimmien mietie jorkesieh, men våarome lea læjhkan dïhte seamma.

Vuesiehtimmie haestiemiديه gïelesturremigujmie.

---

² Developmental Language Disorder

Maanah j'ih noerh g'ielesturremigujmie leah joekehts. Læjhkan såemies ektie damtsvæhtah mah g'ielesturremi vööste tjuvtjiedieh.

- Maanan lea seassoeh g'ieleevtiedimmie
- G'ielesturreme lea maanan æjvietsagkese
- Maana/learohke tsagkesem åtna g'ielem guarkedh j'ih j'ijtje g'ielem darjodh
- Maanan evtiedimmie jeatjahlaakan lea iemie

Maahta geerve årrodh maanah g'ielesturremigujmie vueptiestidh. Maahta varke vienhtedh daate lea fearadimmietsagkesh. Ij vååjnh goh maana meatan fulkie, aeblehts jallh ovluvrege vååjnoe. Maanide g'ielesturremigujmie maahta stoerre haesteme årrodh mubpiejgujmie årrodh. Dah daamtaj baahtoehlaakan guarkoeh j'ih tjabreminie meatan sj'dtedh stååkedæmman jeatjah maanajgujmie ektine.

DLD maahta aaj bieline årrodh jeatjah tsagkesijstie, goh: lohkeme- j'ih tjaelemetsagkesh, g'ieletjoejetsagkesh, konsentrasjovne j'ih tsagkesh fearadimmine j'ih domtesigujmie. DLD maahta aaj bieline årrodh aktede biomedisijnen diagnovseste, men dellie tsagkesh g'ieline akte bielie diagnovseste.

Maanah j'ih noerh mah DLD utnieh maehtieh verbaale liereminie j'ih mojhtesinie tjabredh. Tsagkesh maehtieh jeerehtidh, j'ih maehtieh dovne skuvletijjem, sosijaale ektiedahkoem j'ih relasjovnh baajnehtidh. Dan åvteste vihkele vueptiestidh dejtie mah g'ieline tjabreminie j'ih goerehtallemem tjirrehtidh, j'ih goerehtallemen mietie råajvarimmiejgujmie nierhkedh. G'ielebarkosne s'iejhme faalenasse lea tsagkesh hööptedh, naakede mij lea vihkeles gaajhkesidie.

Muvhth maanah maehtieh aaj seassoeh g'ieleevtiedimmiem utnedh. Seassoeh g'ieleevtiedimmie ij daarpesjh tsagkesinie årrodh maanan evtiedimmine guhkiebasse perspektijvesne. Geerve g'ieletsagkesh vuejnedh j'ih «mievriestidh» dejtie maanide mah leah nuerebe goh 4-5 jaepien båeries, dan åvteste dah joekehtslaakan skearkagieh. Normaliteete lea vijries aareh g'ielevejtiestimmesne (Monsrud, 2022).

1.5 Evtiedimmeligke gïelesturremh jïh gelliengïelehvoete

Dah mah gelliengïeleldh jïh DLD:em utnieh, haestemh gaajhkine sijjen gïeline utnieh. Ij sïjhth jiehtedh maana daarpesjh gïelesturremh utnedh jis maana ajve aktine gïeline tjabreminie. Gelliengïelelvoete ij leah fãantoe gïelesturremidie (Bishop jïh jienebh, 2017). Gelliengïeleldh eejhtegh haastasuvvieh jïjtsh gïelem maanide nuhtjedh, jalhts maanan lea seassoeh gïeleevtiedimmie jallh DLD. Gïele lea identiteetese vïedteldihkie, geerve almetjh byöroeh dam gïelem soptsestidh mesnie jeenjemes maahtoem utnieh (Ryen & Simonsen, 2016).

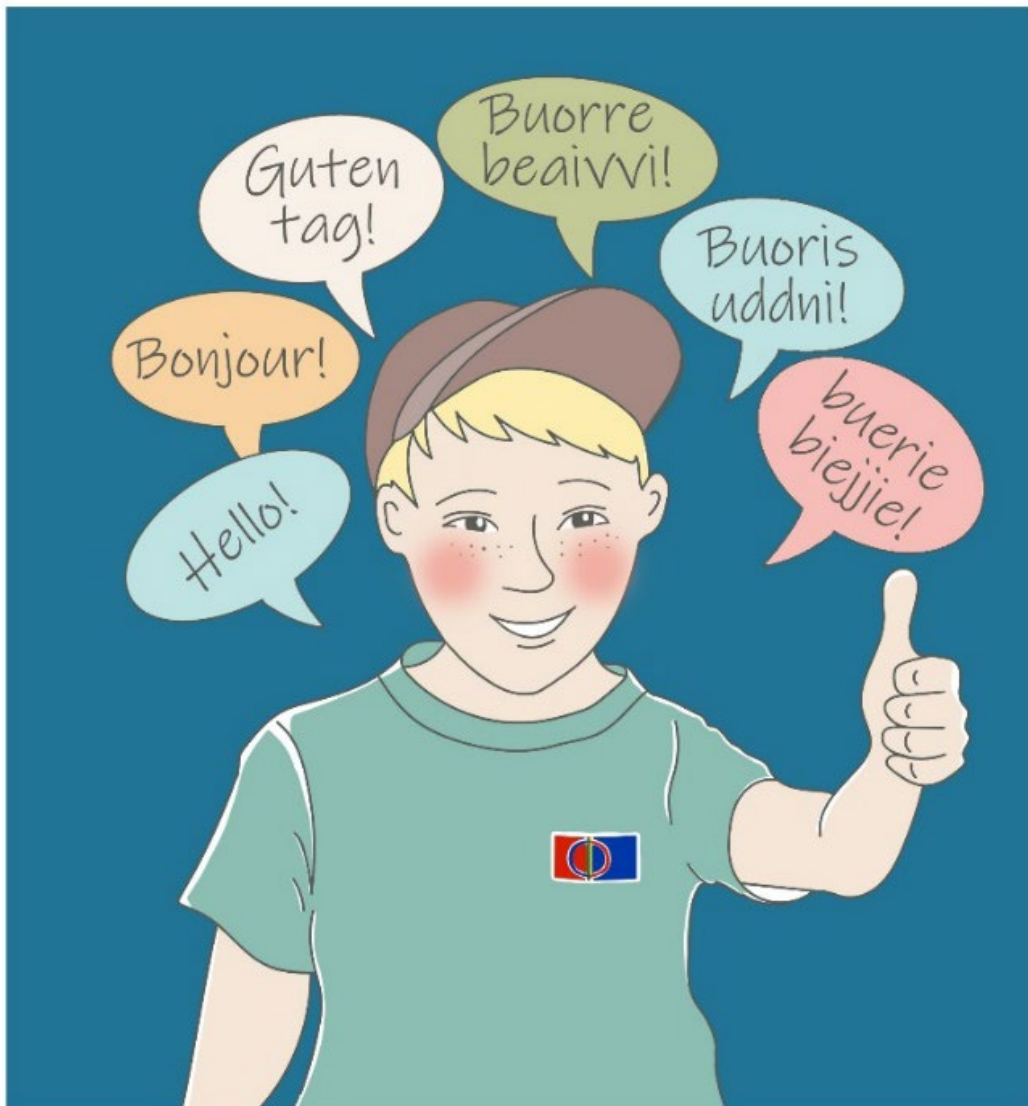
Jalhts gelliengïeleldh DLD:ine haestemh utnieh gaajhkine gïeline, haestemh maehtieh vãåjnesasse bãetedh joekehtslaakan dejnie joekehts gïeline. Dan åvteste vihkele goerehtaldh ellieslaakan jïh vijrieslaakan, gosse maanan lea seassoeh gïeleevtiedimmie. Dan åvteste vihkele vãårege jïh voerkes årrodh gosse aktengïeleldh maanaj nãårmh goerehtallemisnie nuhtjie.

7-8 % maanijste gïelesturremh utnieh. Ij leah jienebh gelliengïeleldh maanah gïelesturremigujmie goh aktengïeleldh maanah. Gaskemedtien fierhtene klaassesne jallh maanadãehkesne 2 learohkh mah gïelesturremh utnieh (Befring jïh jienebh, 2019).

Åejviejoekehtse gaskem gelliengïeleldh maanah gïelesturremigujmie jïh dah mah eah gïelesturremh utnieh, lea maana mah gïelesturremh utnieh jienebh gïeleldh fiejlieh utnieh, jïh guhkebem tïjjem nuhtjïeh gïelem lïeredh. Dan åvteste vihkele joekehtidh gaskem maanah/learohkh mah DLD utnieh jïh dah mah eah saemien dan hijvenlaakan maehtieh, dan åvteste vaenebe dãåjrehtimmiem saemien gïeline utnieh. Daamtaj seamma gïeleldh fiejlieh gelliengïeleldh maanaj luvnie gãåvnesieh mah DLD:em utnieh goh gelliengïeleldh maanaj luvnie mah eah DLD.em utnieh. Dan gaavhtan maahta geerve årrodh moenedh mejtie maanan/learohken leah gïelesturremh jallh onne dãåjrehtimmie saemien gïeline, joekeen jis maana aadtjen lea aalkeme mubpiengïelem lïeredh.

Gïelelïerehtimmesne hijven gïeleldh dãåjrehtimmïeh daerpïes. Dan åvteste vihkele daejredh mah dãåjrehtimmïeh maana gïeline åtna (dovne voestes- jïh

mubpiengieline), jis vüepteste d̄hte gelliengieleldh maana gielesturremh átna mah leah evtiedimmien bijre.

1.6 Lieremeprosessh daajehtselierehtimmesne

Øzerk jìh Juuso (1999) tjìertestieh daajehtseliereme lea vihkele. *Liereme* lea dååjrehtimmieh darjodh, gïetedidh jìh guhkiesmojhtesasse vöörhkedh.

Dååjrehtimmiej vâarome lea damtedh jìh toelhkestidh, daam maam aarebi dååjrehtimmeste damtije (aaj gohtjesâvva *persepsjovne*). Naemhtie maahta aarebi dååjrehtimmieh orre dååjrehtimmide sertedh. Mojhtesetsagkesh lieremem baajnehtieh. Jis aath eah leah vöörhkesovveme guhkiesmojhtesasse, ij maehtieh dejtie veedtjedh jìh nåhtoem dejstie åadtjodh. Tjuara dååjrehtimmieh gïetedidh, jìh dejtie daajehtsesystemen sijse biejedh guktie maahta nåhtoem dejstie utnedh mænngan (Baal & Wirkola, 2003).

Daajehtselierehtimmien leah golme njeptjeh (Nilsen & Haugen, 2014).

1. Selektijve assosiasjovne (identifiseeredh/damtijidh/ektiedidh)

Selektijve assosiasjovne lea voestes njeptjie daajehtselierehtimmesne. Daennie njeptjesne lieremedialååge edtja baajnehtidh learohke selektijve assosiasjovneprosessem kråånske, gusnie gïeleevtiedimmie veadtasâvva vuesiehtimmeste vuesiehtæmman dehtie bieleste man bijre liereminie.

2. Selektijve sïerredimmie (joekehtsh vueptiestidh)

Mubpie njeptjie daajehtselierehtimmesne lea selektijve diskriminasjovne, jallh joekehtsh vueptiestidh. Daesnie learohke edtja lieredh joekehtidh gaskem dam mij daajehtsasse govlesâvva, jìh dam maam ij maehtieh dïsse ektiedidh.

3. Selektijve generaliseereme (hedtieh vueptiestidh)

Gåalmede njeptjie daajehtselierehtimmesne selektijve generaliseereme, jallh hedtieh jallh sâemiesmearan hedtieh vueptiestidh. Daesnie learohkh jïjtjeh edtjeh hedtieh vueptiestidh lïhtsegi gaskem aktede daajehtseklaasseste.

Náhtoem nuhtjedh learohki ávtedaajrojste

Learohken aarebi liereme lea nuhteligs váarome orre lieremasse. Orre liereme dejnie liereminie ektine sjalkoe, maam learohke aarebistie átna. Náhtoem nuhtjedh learohken aarebi lieremistie voerkes soejkesjimmiem lierehntimmeste kreava. Dellie tjuara ektiedimmieh learohken mentaale kaarhten jïh kognitijve goeren gaskem ektiedidh (Øzerk, 2011). Rïektesisnie sæjhta jiehtedh lohkehtæjja learohkem viehkehte ektiedimmieh jïh viedtemh vuejnedh don daajrose jïh dååjrehtæmman learohke joe átna.

Jis learohke ij aarebi hijven daajroem teeman bijre utnieh, jallh ávtelhbodti daajroem teeman bijre utnieh, illedahke maakta faatoes jïh náake goerkesinie sjïdtedh. Learoehkasse vielie krievije guvvieh sjugniedidh dïsse maam ij Leah dååjrehtamme, jïh aatide mejtie ij damtijh, goh guvvieh sjugniedidh jïjtsh dååjrehtimmide jïh áehpies aatide.

1.7 Mannasinie nuhteligs daajehtsigujmie barkedh?

Vihkele giëlebarkojne barkedh joe maanagiertesne. Nænnoes baakoevåarhkoe maanam viehkehte orre baakoeh jïh orre aath liëredh. Dotkeme vuesehte maanah vijries baakoevåarhkøjne maanagiertesne, aevhkieh utnieh lohkeme- jïh tjaelemeliërehtimmesne skuvlesne. Maanan aarebi baakoevåarhkoe vuesehte guktie lohkeme- jïh tjaelemeevtiedimmie sjædta. Baakoevåarhkoe maanide 4 jaepien båeries jïh 6 jaepien båeries vuesehte guktie lohkemegoerkese sjædta gosse maana 9 jaepien båeries. Baakoevåarhkoe maanaj luvnie 9 jaepien båeries, vihth vuesehte lohkememaehtelesvoetide 9. klaassesne (Hagtvæt jïh jeatjebh, 2011).

Skuvlesne learohkh gelliej jïh krïevije teekstigujmie åahpenieh. Maahta gellie fåantoeh årrodh man åvteste maanaj Leah tsagkesh sisvegem teekstine guarkedh. Teeksth mæhtieh struktuvrem utnedh maam learohkh eah damth, leevles raajesetseegkeme guktie leevles sjædta lohkedh, jallh gellie ammes baakoeh jïh daajehtsh (Buch ja earát, 2020).

Giële lea vâarome abpe gaskesadtemasse. Maanah mah giëline tjabreminie, mæhtieh tsagkesh åadtjodh dovne dejnie faageles jïh dejnie sosijaale skuvlesne. Jis edtja soptsestalledh, dååjrehtimmieh juekedh, jïh guarkedh maam jeatjebh jiehtieh, sæjhta daerpies årrodh nænnoes daajehtsegoerkesem utnedh. Daate sæjhta mænngan barkoenuepide baajnehtidh gosse geerve almetjinie sjædta. Dan åvteste sæjhta vihkele årrodh vueptiestidh, jïh maanide aareh jïh reaktoe dåarjoem vedtedh, guktie mæhtieh liëredh jïh jïjtjemse evtiedidh jïjtsh mæhtelesvoeti mietie.

Maanagierten mieriesoejkesje

Maanagierten mieriesoejkesjisnie tjierteste maanagierte edtja gaskesadtemem jñh gielem eevtjedh. Gaajhkh maanah edtjeh veaksahkåbpoe gielem åadtjodh. Doh båarasommes maanah edtjeh dååjrehtimmieh, daajroem jñh maehtelesvoeth utnedh, guktie dej lea hijven våarome jñh skraejrie skuvlesne aelkedh.

Mieriesoejkesjisnie aaj tjåådtje maanagierte saemien maanajugmie, mah leah saemien dajvesne, edtjeh saemien gielemaahtoem eevtjedh. Jñh aaj fierhten maanan gielem jååhkesjidh jñh ååktedh (U.dir., 2017).

Faageorrestimmie sjejhme bielle

Leaeroesoejkesjisnie saemienfaagen vijhte maadhmaehtelesvoeth vuarjesje:

- 1) njaalmeldh maehtelesvoeth
- 2) tjaelemem haalvedh
- 3) lohkemem haalvedh
- 4) ryökmemem haalvedh
- 5) digitaale dírregh haalvedh jñh nuhtjedh

Skuvle edtja sjehteladtedh jñh learoehkidie dårjoehtidh evtiedimmesne dejstie vijhte maadhmaehtelesvoetijste abpe lieremisnie. Faageorrestimmien sjejhme bielesne aaj tjierteste liereme edtja hoksedh learohkh edtjeh jearsoe gieleutniejinie sjidtedh, guktie dah jñjtsh gieleldh identiteetem evtiedieh, jñh maehtieh gielem nuhtjedh ussjedidh, mielh buektedh, gaskesadtedh jñh siemesvuekiem mubpiejgumie sjugniedidh (Udir., 2020).

Daajetseliereme

- Ähpiedehteme jih tjirrehtimmie Gielevierhkiesijeste

2. Gielevierhkiesijjie

2.1 Aehpiedehteme j'ih t'jirrehtimmie

Jearsoe mierieh, kontinueteete sisvegisnie

Juvnehtibie *akte* pedagoge Gielevierhkiesijjiem t'jirrehte. D'ihthe kontinueteetem, struktuvrem j'ih damt'jimmievoetem nænnoste. Gielevierhkiesijjie nuepiem vadta jearsoe mieride j'ih hijven ektievoetese. Mijjieh haestebe pedagogem loggem t'jaeledh t'jirrehtimmesne, logge maahta nåhtojne årrodh mænngan gosse edtja goerehtalledh, j'ih maahta nåhtojne årrodh gosse edtja Gielevierhkiesijjien t'jirrehtimmiem mænngan vuarjasjidh.

Golme njeptjeh

Gielevierhkiesijjien lieremegiertieh golme njeptjeh utnieh, fierhte njeptjie edtja meatan årrodh ööhpehtimmieboelhkine. Fierhtene njeptjesne t'jjeåtnoe j'ih t'jje sijhtieh jorkesidh, gielemaehtelesvoeten j'ih individuelle daerpiesvoeti mietie.

T'jirrehtimmie

Ööhpehtimmieboelhke vaasa medtie 30 min. Akte baakoe fierhtene boelhkesne. Man j'ijnje: 3 - 5 boelkhk fierhten vâhkoen, vaasa 7- 8 vâhkoeh. Dâehkiestoeredahke: 3 – 5 maanah.

Maanah/noerh åejvieaktöörh

Gielevierhkiesijjie edtja areenine årrodh gusnie maanah/noerh leah gieleldh åejvieaktöörh. Pedagoge edtja b'ihkedæjja j'ih modelline årrodh.

Daajhtseveeljeme

Gosse veeljie mej daajhtsigujmie edtja barkedh, mijjieh haestebe pedagoge daajhtsh veeljie mah leah sjyöhtehke teemaj/faagi b'ijre. Naemhtie hijven dâarjoehtimmiem åvtese gorrede.

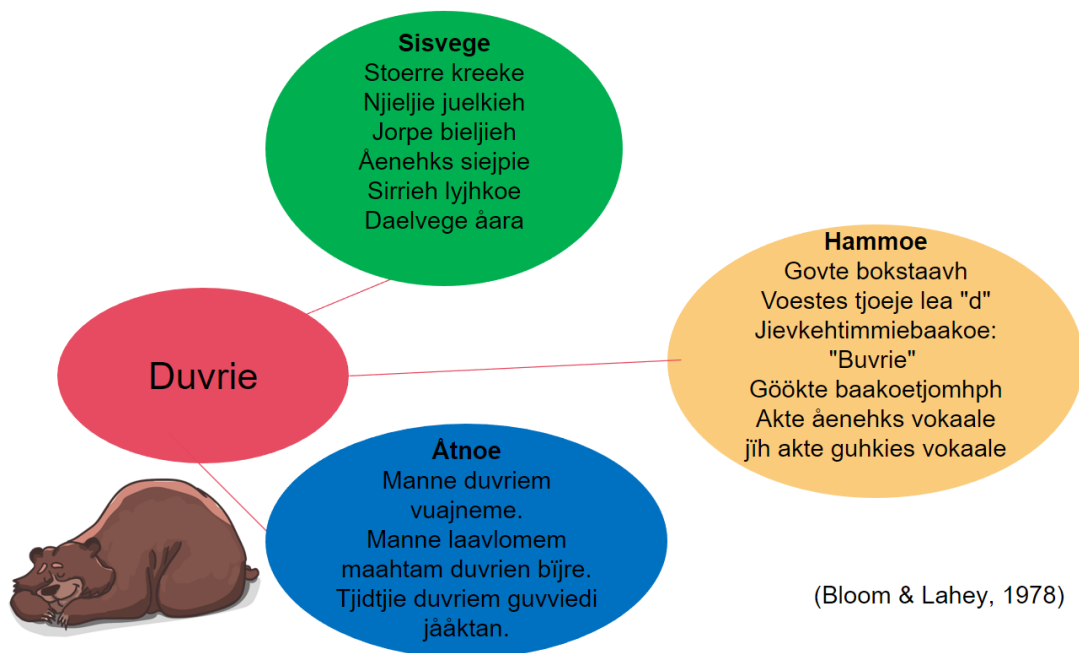
Laavenjostoe hiejmine

Gielevierhkiesijjien sj'ekenisnie haestebe eejhtegigujmie laavenjostedh, guktie hiejme dej seamma daajhtsigujmie barka goh maanagiertesne/skuvlesne.

2.2 Gïelevierhkiesijjen maalle

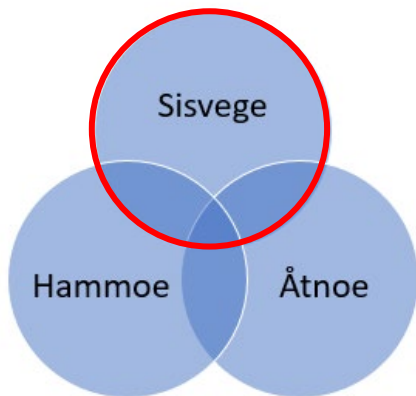
Gïelevierhkiesijjen maadhåssjaldahke lea Bloomen jïh Laheyen (1978) gïelemaalle. Gïelevierhkiesijjesne ovmessie lïeremestrategijh åtnasovveme, goh åssjaldahkekaarhte, learoesoptyestalleme jïh daajehtsekaarhte, jïh daejtie sjïere leavloem bïejeme vuekesne.

Guktie daajehtsinïe «duvrie» barkedh gïelemaallesne.

Obs: Gïehtjïh vielïe vuesïehtimmïeh vuesïehtimmïevåarhkosne, mij baalte bïejesovveme.

VOESTES NJIEPTJIE: SISVEGE – MIJ BAAKOEN MIELE?

Baakoedaajroe/semantihke	Darjomh /raeriestimmieh barkoevuekide
<p>Ähpiedehteme baakoste</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Baakoeplakaate jìh/jallh gissebe teekste • Baakoem vuesehte goh konkreeht, guvvieh, sjissah jìh vielie. • Maanaj ävtedaajroe biejesávva ektie ássjaldahkekaarhtese, taavlese, pæhperetaavlese, smartboardese jallh plearoeh • Ássjalommesh juekedh, váaroem vaeltedh, gaajhkesh meatan. Lohkehtæjja bîhkede
<p>Raeriestimmie gyhtjelasside mej bîjre mahta gîhtjedh:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Maam datne vîenhth baakoej mîele lea? ○ Mij baakoem mîele mahta daennie ektiedimmesne árrodh? ○ Substantijve: Gusnie daate gáávnesse? Mîsse átnasávva? Gusnie mahta daam nuhtjedh? 	

Voestes boelhkesne edtja leavloem biejedh aktööri assosiasjovnde akten baakoem mîeline. Daesnie vihkele aktöörh gielevierhkiesijjeste leah njaalmeldh eadtjohke. Dah edtjeh jìjtsh baakoejgumie sîjjen voestes ássjaldahkh daajehtsen bîjre soptsestidh mij ähpiedehteme sjædta.

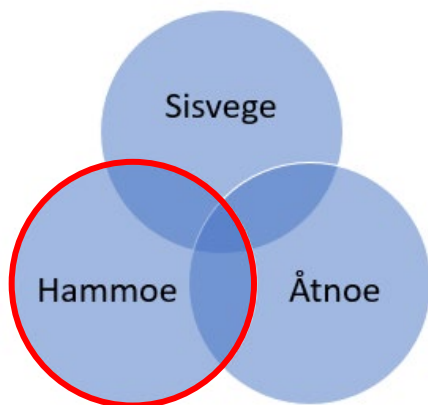
Ähpiedehteme daan beajjetje baakoste dorjesávva goh baakoeplakaate jallh mïerhkelgávva teekstesne. Pedagoge aktööri mielh aktene ássjaldahkekaarhtesne tjaala pæhperetaavlesne, taavlesne jallh plearoe. Pedagoge ij edtjh daelie naan bëevnesigujmie báetedh, men stuvrehtidh jïh bëhkedidh aktööriide soptsestidh dam maam jïjtjh maehtieh. Daesnie tjuara astoem vedtedh aktööriide jïjtsh ássjaldahki, vuarjasjimmiej jïh ássjaldahki bëjre soptsestidh. Maahta stoerre haesteme árrodh pedagogese ij fer jïjnjem soptsestidh.

Pedagogen mojhteselæstoe:

- Ektie ássjaldahkekaarhte, gaajhkesh meatan vaaltasuvvieh. Maam baakoen bëjre daejrebe?
  - Fïerhte aktööri sov ássjaldahkh/assosiasjovnh soptseste
  - Aktöörih váaroej mietie soptseste
  - Gáarede slyöhpedh maam jiehtedh aktem giertiem, men edtja gaajhkesidie haestedh maam joem jiehtedh

- Manne-vïedteldihkie daajroe
  - Lahtesh jïjtse dáajrehtimmiej jïh goerkesen mietie
  - Ij naan vaestiedassh Leah «báajhtode»
  - Pedagoge haastasávva positijve vaastahtahkem vedtedh
  - Pedagoge tjuara hoksedh learohkh fokusem utnieh dan sjyöhtehke baakose

- Bëhkedimmie jïh hammoedimmie
  - Pedagoge goerehten jïh ræhpas gyhtjelassh gihtjie
  - Pedagoge maahta meatan árrodh seammalaakan goh learohke, jïh jïjtse lahtesigujmie báetedh

Váájnoe goh maanah uktsien jaepien báeries raajan baakoem tjielkestieh funksjovnen mietie: Misse maahta átnasovvedh jallh viesjies goerkesem utnieh mij baakoe sæjhta jiehtedh (jearohke tsiehkeste). Gosse maanah báarasábpoe sjidtieh, maehtieh ahkedh vielie, vielie abstrakte prinsihph nuhtjedh gosse defineerieh jïh vuarjasjeh (jearohke tsiehkeste). Kvaliteete learohken baakoegoerkesistie lea joekoen vihkele ihke learohke maahta mielesisvegem guarkedh.

MUBPIE NJIEPTJIE: HAMMMOE

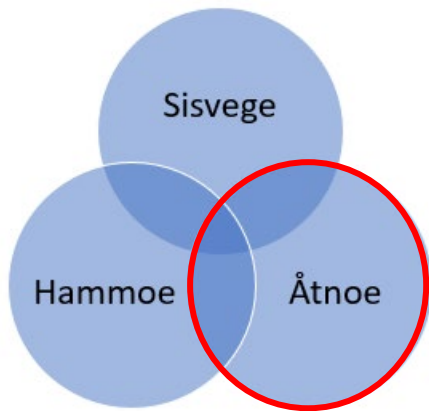
Daajroe baakoën tjoejestruktuvren bijre	Darjomh/raeriestimmieh barkoëvüekide
<p>Noereme baakoeh Tjaalesthjomhph Tjoejh Vokaalh jïh konsonaanth Diftongh Maadthhammoeh jïh sojjehtimmiemöönsterh (kasuse) Ektievoeth baakosne mij mäelem guedtïeh jïh vielie</p>	<p>Daejtïe laavenjasside gellïe vuajnoeh gååvnesïeh mejtïe maakta nuhtjedh goh däärjoe/struktuvre aalteren jïh evtiedimmïen mïetïe V.g.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gïelestååkedimmïeh • Rijme jïh jïevkehtimmïe • Soptsestalleme/dïgkïedimmïe <p>baakoën tjoejestruktuvren bijre</p>
<p>Maakta daejtïe gyhtjelasside gïhtjedh:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Mah noereme baakoe? ○ Man gellïe tjaalesthjomhph baakoën? ○ Mejnïe tjoejïne baakoe aalka? ○ Man gellïe vokaalh, konsonaanth jïh diftongh baakosne? ○ Mij baakoën maadthhammoeh? ○ Guktïe maakta baakoem sojjehtïdh? ○ Mah baakoeh daejnïe baakojne ræjmadïeh? 	

Mubpene boelhkesne aktöörh annje seamma fokusem utnieh seamma baakose goh voestes boelhkesne. Vuelielisnie vuesiehtimmieh gaavnh ovmessie bielide baakoen hammosne/tjoejestrutuvresne mejgumie sjyöhtehke barkedh, mestie akte jeereldihkie jñh gellielaaketje geatskanimmie baakose sjædta. Aktööri gïeleevtiedimmie premissh vadta dïsse mïsse leavloem beaja, jñh mah darjomh mah veeljesuvvieh.

Mïsse pedagoge maahta veeljedh fokusem utnedh:

- Reglah, rijmebaakoeh (gïelestååkedimmieh)
- Fonth
- Smaave bokstaavh jñh/jallh stoerre bokstaavh
- Vokaalh klaeriedidh
- Tjaalesththjomhph
- Noereme baakoeh
- Åvtetjaalesththjomhph
- Maadth-hammoe jñh sojjehtimmiemöönstere
- Morfemiske prinsihpe
- Baakoe baakosne
- Orre baakoeh darjodh
- Luke-teekste

GÅALMEDE BOELHKE: ÅTNOE/IKTEDIMMIE

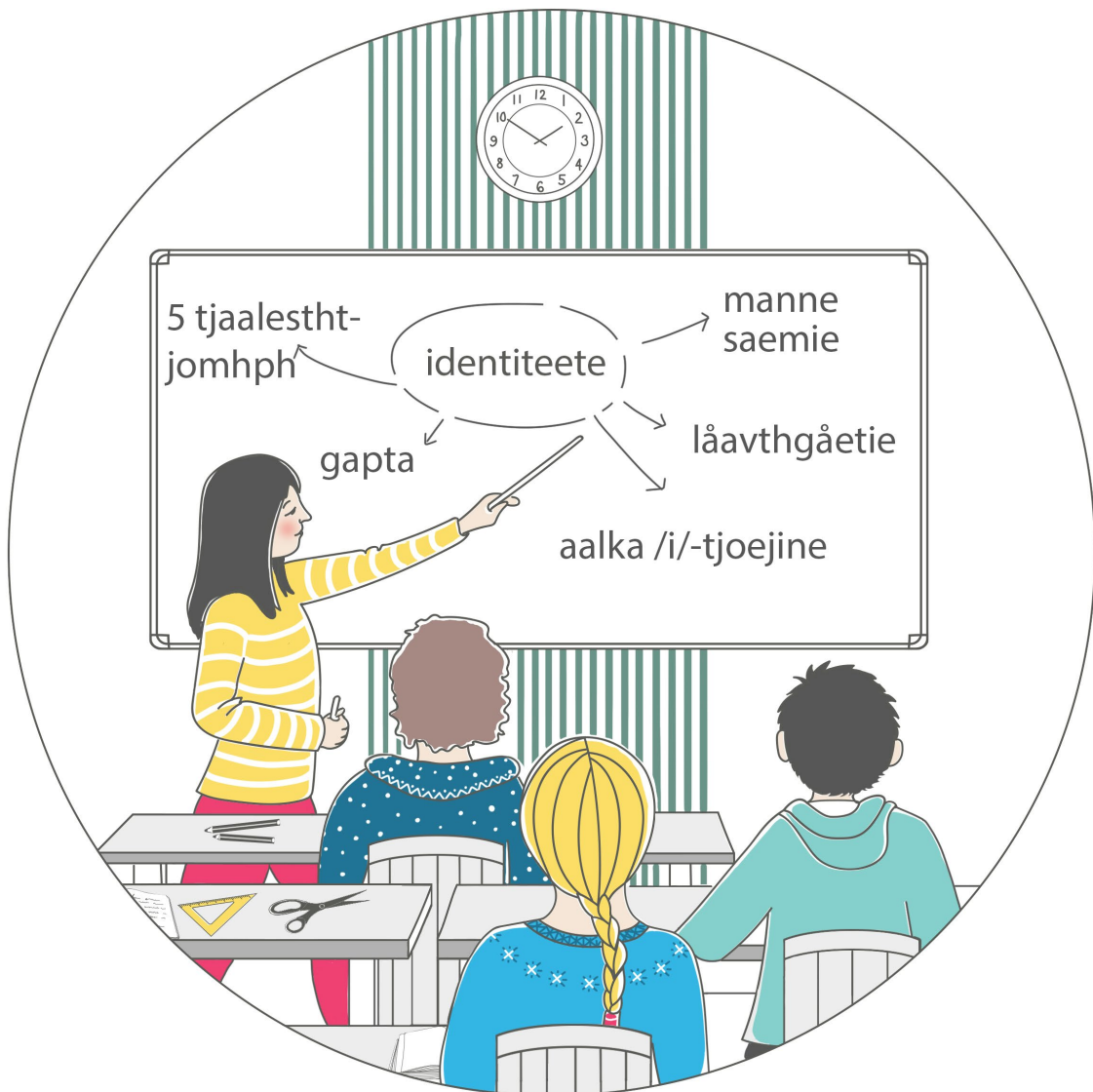
Daajroe baakoen bijre aktene ektiedimmesne mij mielem vadta	Darjomh/raeriestimmieh barkoevuekide
Iktedimmie baakoen hammoste, sisvegistie j'ih åtnoste	<p>Daesnie aktöörh maehtieh gööktesi gööktesi barkedh</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mij leksikovnesne, baakoegærjesne jallh gaskeviermesne tjåådtje? • Baakoem nuhtjie gyhtjelassine j'ih vaestiedassine sinsætnan. • Baakoeh sinsætnan tjjelkestidh; hammoe j'ih sisvege, bijjie- j'ih vueliedaajehtsh, synonymjh j'ih antonyjmh j'ih vielie. • Baakoeh nuhtjedh stååkedimmesne j'ih spïelesne. • Ektesne iktedidh baakoe-/daajehtsekaarhtesne • Aktöörh baakoem j'ih daajehtsekaarhtem j'ijtsh baakoegærjan/baakoemïesteregærjan/baakoepæermen s'ijse biejjeh <p>Fulkesimmie dovne klaassesne j'ih gåetesne.</p>
<p>Vuesiehtimmieh gyhtjelasside mej bijre maahta gihhtjedh</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Maam libie baakoen bijre liereme? ○ Guktie baakoem daelie tjjelkestidie? ○ Guktie baakoem nuhtjedh ovmessie ektiedimmine? 	

Aktöörh sijen goerkesem vihtiestamme åadtjoeh ovmesse darjomi tjïrrh, mearan pedagoge hijven jïh jearsoe tseahkan sjehteladta. Gåalmede boelhkesne aktöörh edtjeh baakoem gellielaakan nuhtjedh. Dah edtjeh dam orre daajroem baakoen sisvegen jïh hammoen bijre pryövedh mejtie Leah åådtjeme daelie gosse dej mubpiejgumie dæhkesne gaskesadteme.

Pedagogen mojhteselæstoe:

- Learoesoptsestalleme. Baakoen mïelem jïh hammoem tjïelkestidh sinsætnan, jïh vuesiehtimmiejgumie båetedh:
  - Njaalmeldh barkedh, gööktesi gööktesi
    - Semantiske jïh fonologeles damtsvæhtah
    - Baakoe konteekstesne åtnasovveme

- Stååkedimmie jïh speale
  - Gööktesi gööktesi/dæhkine
    - Baakoekåarhth guvvine jïh teekstine
    - «Baakoetjïelkestimmiespiele»; kåarhtem sigkedh jïh hammoem jïh sisvegem tjïelkestidh

- Ektie Baakoe-/Daajehtsekaarhte
  - Pedagoge deavhta jallh lea deavhteme ektie baakoe-/daajehtsekaarhtem
    - Ektieöörnedh jïh iktedidh ektie daajroem baakoen bijre
    - Sisvege, hammoe jïh åtnoe

- Baakoemïesteregærja/peerme
  - Fïerhte aktööre kopijem åådtje daanbeajjetje Baakoste-/daajehtsekaarhteste
  - Daan beajjetje baakoe biejesåvva baakoelæstose jïh Baakoemïesteregærjese/Peermen baakoelæstose
  - Leahpa baakojne maahta skuahpan sijse biejesovvedh maam lea peermen sijse lijmemme

- Guhkiebasse barkoe

- Stuerebe dâehkesne/klaassesne. Pedagoge hâksa daejnie guhkiebasse barkedh klaassesne
- Gâetesne – Bievnesh eejhtegidie
  - Hiejmeleaksoe, baakoem mubpide tjelkestidh viehkine materijelleste Peermesne/Baakoemiestereregærjesne jïh/jallh âenehks teekstem lohkedh

2.3 Vuesiehtimmieh veeljemasse baakoerste

Baakoelæstoeh leah joekehts dej damtsvæhtaj mietie mejtie pedagogh leah veeljeme leavloem biejedh, aktööri daerpiesvoeti mietie. Dennie minngiebinie sijhtebe vuesiehtimmieh vuesiehtidh mah leah baakoelæstoerste veedtjesovveme ovmesse aalteredaltiesinie, jïh såemies dejstie sjïere væhtijste baakoeveeljeminie neebnedh dejnie ovmesse læstoerne.

Bïetske baakoelæstoerste aarhskuvledâehkine:

Eatneme	
Moere	
Almetje	Åajvahkommes substantijvh
Gærja	Åajvahkommes konkreeeth
Stoerre	Baakoeh biejjieladtje darjomi bijre
Fuelhkie	Baakoeh mejugumie maanah
Vearelde	dååjrehtimmiem utnieh
Maalestahke	
Ålkoevaarjoeh	
Gaskebiejjie	

Bïetske læstoerste smaaveskuvledaltiesinie:

Båeries	
Åelkies	Pleentege substantijvijste jïh adjektijvijste
Voelph	Pleentege konkreetijste jïh abstraktijste
Dygne	Baakoeh biejjieladtje darjomi/faageles teemaj bijre
Hokse	Pleentege daamtaj åtnasovveme jïh sveekes
Biejjielåhkie	åtnasovveme baakoerste
Tjïelte	
Seahkarimmie	
Jaepieboelhke	
Åssjaldahke	

Bietske baakoelæstojste gaskedaltesisnie jïh noeredaltesisnie:

Argumenteeredh	
Tjahta	
Vïhtesjidh	Gellie faagebaakoeh/akademihkeles daajehtsh
Aarpije	Stuerebe graade abstraksjovne
Termomeetere	Baakoeh veedtjesovveme jienebh faagijste
Feeleme	Pleentege substantijvijste jïh verbijste
Subtraksjovne	
Gievlie	
Seabradahke	
Klæjma	
Sjidtedh	
Jolletrygke	
Planeete	

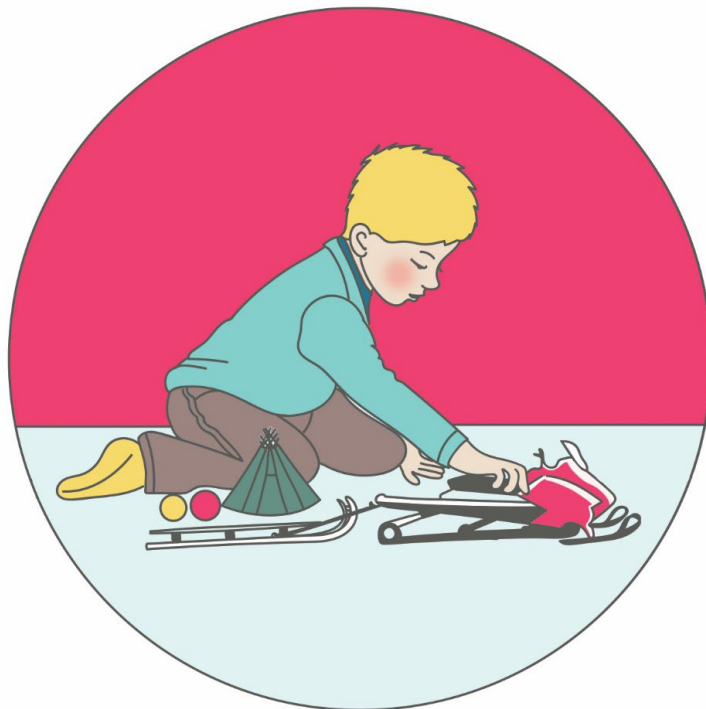
Bietske baakoelæstojste jaarhkeskuvleste:

Isoleeredh	
Jååhkesjidh	
Sylindere	
Skahtiekåarhte	
Leaeroesoejkesje	Pleentege substantijvijste jïh verbijste
Gaskese	Baakoeh veedtjesovveme
Vihtienasse	ööhpehtimmieprogrammeste
Drïekteraaste	Gellie ammesbaakoeh/faagebaakoeh
Produksjovne	Baakoe bætijen aejkien barkoen jïh geervejjeleden
Ryöknedidh/aerviedidh	bijre

Lahtestimmie baakoelæstose:

- Vihkele doh biejjieladtje baakoeh meatan vaeltedh dejtje mah viesjies gielem utnieh, ij ajve doh geerve/akademihkeles baakoeh
- Fierhtene boelhkesne Gïelevierhkiesijjeste ajve **aktem** baakoem/daajehtsem âehpiedahta, ij noereme baakoetjierth (v.g. *Gaskoeh biejjien*). Noereme baakoeh v.g. *bijlevierhkiesijje*, *gïerestallempreejre*, maehtieh åtnasovvedh.

Obs: Vuartesjh vielie voestes lissietjaalegisnie vuesiehtimmiejgumie baakoeveeljemidie.

2.4 Pedagogi vuarjasjimmieh

Bievnessh b  stede maanagi ertereferaansed  ehkeste:

- Maanagi erten lin hijven d   jrehtimmieh v ekine. Dah varke vueptiestin maanah guarkajin guktie barkoev ekie lij, dan  vteste lij seamma prinsihph fierhtene barkoeboelhkesne. Dah gaajhki golme bieliejgumie barkin aktene boelhkesne, men sjiehtedin man jijnjem, maanaj aalteren j h darjomi mietie.
- Gosse maanagi erte eelki v ekine barkedh, maanah daamtaj eelkin daajehtsi sisvegem voestegh tj elkestidh, dan m enngan hammoem j h  tnoem.  nnetji  nnetji vueptiestin maanah jijtj eelkin hammoebieline voestegh barkedh, sisvegen j h  tnoen  vtelen. Joekoen skuvled  ehkie.

Maanagi ertelohkeht  jjah dam naemhtie sjiehtedin guktie maanah  adtjoejin meatan  rrodh moenedh mennie  ornegisnie dah barkin, mejtie lij sisvege jallh hammoe voestegh.

- Maanah dovne aktegsbaakoeh j h raajesh raeriestin j h ektiedin dej vihties daajehtsigumie. Dah joekoen lyjkin noereme baakoejgumie j h rijmebaakoejgumie barkedh, baakoetjomhpide kleeppedh j h voestes tjoejese baakojne goltelidh.
- Maanagi ertelohkeht  jjah d   jrehtin maanah lyjkin v ekien mietie barkedh. Dah daajehtselieremem tjirrehtin dovne buertiebealesne,  lkone, saedtieskaavtegisnie, st  kedimmesne, g  rvedimmesne j h gosse by pmedin. Maahta v ekiem aelhkieslaakan ovmessie darjoemidie sjiehtedidh.
- Veeljemen bijre daajehtsijstie dah daajehtsidie maanagi erten biejjieladtje teemide j h teemide fierhten v hkoen ektiedin. Vuesiehtimmien gaavhtan dah daajehtsinie «J vle-aajja» barkin gosse lij j vle.
- Maanagi ertelohkeht  jja vuarjasjin lij luste v ekine barkedh, j h lij nuhteligs b hked  jja lij saemieng elesne.

Bievnesh bååstede skuvlereferaansedaehkeste:

- Skuvle hiejmine laavenjosti, guktie hiejme åadtjoeji vukien bijre lieredh. Dah åadtjoejin dej seamma daajehtsigujmie barkedh goh skuvlesne. Lohkehtæjja vukiem eejhtegetjåanghkosne tjielkesti, jih lij aaj tjaaleme mej daajehtsigujmie dah edtjin barkedh våhkoesejkesjisnie.
- Lohkehtæjjah positijve dååjrehtimmieh vukine utnin. Dah dååjrehtin lij aelhkie vukiem tjiirrehtidh. Aelhkebe sjïdti barkoem fulkesidh mearan learohkh vukien struktuvrem lierin. Gosse eelkin orre daajehtsigujmie barkedh learohkh buerebelaakan deejrin guktie edtjin systeemen mietie barkedh. Lohkehtæjjah dååjrehtin vukie learoehkidie daajehtseööhpehtimmesne skreejrehti.
- Lohkehtæjjah dååjrehtin lij nuhteligs daajehtsedaajrojne, aaj lohkemisnie jih tjaeliemisnie. Learohkh baakojde veelelaakan tjielkestin mænngan lin daajehtsigujmie barkeme viehkine daehtie vukeste.
- Muvhth lohkehtæjjah jïtsh barkoemaallh tjiirrehtæmman darjoejin. Naemhtie dah vukien prinsihph nuhtjin mah lin jïtsh barkoevukide sjehtedamme. Muvhth lohkehtæjjah gaskedaltesisnie vukine barkin dovne saemien-, nöörjen- jih englaantengielesne jih matematihkefaagesne.
- Lohkehtæjjah dååjrehtin learohkh vielie tïjjem daarpesjin ussjedidh jih tjielkestidh abstrakte daajehtsh, men lin vielie aktijve substantijvigujmie.
- Skuvle tuhtji fer jïjnje sjïdti vukiem tjiirrehtidh 5 aejkieh våhkoen. Lij bööremes dam tjiirrehtidh 3 aejkieh våhkoen.

3. Nãhtoeaarvoem mööledh

3.1 Skååremekriterijumh

Såemies aejkien maahta geerve årrodh moenedh mejtie maana/learohke lea baakoeh guarkeme jallh ij. Sæjhta nuekie hijven årrodh jis maana/learohke baakoem tjïelkeste viehkine definisjovneste.

1 poenge

- Hijven synonymjme (V.g. "Gåetie lea veasomesijjie jallh årromesijjie").
- Åtnoevuekie (V.g. "Ebrietråajja ebrien vööste vaarjele").
- Sïejhme klassifikasjovne (V.g. "Miesie lea bovtse").
- Åejvievæhta (V.g. "Prieve lea tjaaleldh gaskesadteme mubpiejgumie").
- Væhtah jeatjah reaktoe buerkiestimmide mah goerkesem baakoste vuesiehtieh

0 Poenge

- Sïejhme vaestiedasse, vaestiedasse mij reaktoe, men sisvege giefie (V.g. "Spæjhkere åtnasåvva maam joem darjodh").
- Viesjies synonymjme (V.g. "Heamture lea mij akt mij ij leah eevre saatnan").
- Sjiere jallh gaertjielidhkie åtnoe (V.g. "Voesse lea mij akt maam guadta").
- Væhta mij reaktoe, men mij ij leah åejvievæhta (V.g. "Vietjere garre").
- Vuesiehtimmie jallh åtnoe baakoste bieleden naan gïetedimmie (V.g. "Giemhpe/snjååjpe lea geamhpe årrodh").
- Kråahpegielem nuhtjie åtnoem vuesiehtidh.
- Båajhtoeh vaestiedasse.

3.2 Goerehtallemegoere

Goerehtallemegoere åvtelen: _____ Goerehtallemegoere mænngan: _____

Nomme: _____ Aaltere: _____ Daltese: _____

Vedtieh 1 poengem jis vaestiedasse akten nualan daejstie kategorijijstie båata. Vedtieh 0 poengem jis vaestiedasse ij akten nualan daejstie kategorijijstie båatieh.

Baakoe	Maanan/learohken vaestiedasse		Synonyjme jallh antonyjme	Åtnoe-vuekie	Siejhme klassifiseereme	Åejvievæhta jallh jienebh vuesiehtimmieh mah tjåanghkan goerkesem vuesiehtieh	Poengh	
							Å	M
	Åvtelen							
	Mænngan							
	Åvtelen							
	Mænngan							
	Åvtelen							
	Mænngan							
	Åvtelen							
	Mænngan							

3.3 Vuesiehtimmie goerehtallemasse

Vedtieh 1 poengem jis vaestiedasse akten nualan daejstie kategorijijstie bāata. Vedtieh 0 poengem jis vaestiedasse ij akten nualan daejstie kategorijijstie bāetieh.

Baakoe	Maanan/learohken vaestiedasse		Synonyjme jallh antonyjme	Ätnoe-vuekie	Siejhme klassifiseereme	Äejvievæhta jallh jienebh vuesiehtimmieh mah tjāanghkan goerkesem vuesiehtieh	Poenge	
							Å	M ³
Maana-gierte Kreeke	Åvtelen	Luste – naakenh tjæbpie					0	
	Mænngan	Maahta sarve, govse jallh vuaksa årrodh. Naakenh eatnamisnie årroeh, naakenh fievsesne. Kreeki leah 4 juelkieh.				X		1
4. daltese: Domtesh	Åvtelen	Maam akt damedh					0	
	Mænngan	Aavoe, geerjene, vissjies. Domtese sisnjeles.				X		1
9. daltese: Bijpele	Åvtelen	Gærja. Daesnie maahta Jupmelen baakoem lohkedh	X				1	
	Mænngan	Daajroegærja. Bijpele lea jupmeles gærhkoen æjlies tjaalege.	X			X		1

³ Å = Åvtelen

M = Mænngan

3.4 Kopijeerememaalle illedahkeregistreeremasse

Maana/ learohk e nr.	Tjoele	Daltese	Akten- gieleldh (1) Gellien- gieleldh (2)	Haarjanimmiebaakoelæstoe Man gellie baakoeh =				Giehtjedimmiebaakoelæstoe Man gellie baakoeh =				Mierhke- sjimmie	
				Maahta åvtelen jih mænn- gan	Liereme	Ij liereme	Inkon- sistente	Maahta åvtelen jih mænn- gan	Liereme	Ij liereme	Inkon- sistente		
				1-1	0-1	0-0	1-0	1-1	0-1	0-0	1-0		
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													

Raeriestimmie jeatjah goerehtallemedirregidie

- Baakoe-gåårkese, Info Vest, 2019.
- Taalle-aalkove, Info Vest, 2019.
- Bo Ege - Gïeleldh Teestese 1, Info Vest, 2022.
- Saemien impressive morfologeles teeste, Davvi Girji, 2013.
- Åarjelsamien foneemteeste, ČállidLágádus, 2018.
- Nasjonaale pryöve ryöknemisnie jïh lohkemisnie, Udir, 2022.
- Gïeleldh voerkesvoeten pryöveme, Statped, 2014.
- Gïökten jaepien båeries maanan gïele, Iđut, 2013.
- Goerehtalleme -4. jaepiengoerehtimmesne, Iđut, 2013.

OBS: Sïejhmemes ij gåaredh jaehkedh nuepie gååvnese maanaj teesteilledahkh bueriedidh standaarde teestigujmie såemies våhkoej mænngan daajehtselïerehtimmine. Ij akt gåaredh jaehkedh maanaj gïeleldh skraejrie varke buerebe sjædta.

Gaaltijelæstoe

Baal, L., Persen, T., & Wirkola, K. (2014). *Gielalaš diđolašvuodáiskan/ Gielaeldh voerkesvoeten pryöveme*. Noerhte Statped.

Baal, L. & Wirkola, K. (2003). *Hoahkat ja stoahkat – Rávvagat mo sámegielaain bargat 1. luohkás*. Nöörjen Saemiedigkie.

Befring, E., Næss, K. A., & Tangen, R. (2019). *Spesialpedagogikk* (6. utg). Cappelen Damm.

Bishop, D.V.M., Snowling, M.J., Thompson, P.A., Greenhalgh, T & The CATALISE-2 consortium (2017). Phase 2 of CATALISE: A multinational and multidisciplinary Delphi consensus study of problems with language development: Terminology. *The Journal of child Psychology and Psychiatry*, 58 (10), s. 1068-1080.

Bloom, L., & Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders*. New York ; London : Wiley.

Buch, B., Bremholm, J., & Lützen, P. H. (2020). *Bedre tekstlæsning på ungdomsuddannelserne – strategier og læseguides*. København: Dafolo A/S.

Forseth, B. U, Ottem, E., Platou, F. & Sæverud, O. (2017). *Begrepslæring – En strukturert undervisningsmodell for barn og unge med språkvansker*. Statped.

Golden, A. (2014). *Ordforråd, ordbruk og ordlæring* (4. utg). Gyldendal akademisk.

Hagtvet, B. E., Lyster, S. A., Melby-Levråg, M., Næss, K. A. B., Hjetland, H. N., Engevik, L. I., Hølland, S., Karlsen, J., Klem, M. & Kruse, J (2011). *Ordforråd i førskolealder og senere leseferdigheter – En metanalytisk tilnærming*. Spesialpedagogikk 1/11.

Helander, N. Ø. (2016). *DIEĐUT 1/2016: Ohppojuvvon ja sohppojuvvon giella. Gielladiđolašvuohhta, čálamáhttu ja guovttegielatvuohhta*. Sámi allaskuvla.

Jarvis, S. (2009). Lexical transfer. I Palenko, A. (Red.), *The Bilingual Mental Lexicon. Interdisciplinary Approaches*. Bristol - Buffalo - Toronto: Multilingual Matters

Law, J. (2000). Children's communication: development and difficulties. I J. Law, A. Parkinson, & R. Tamnhe, *Communication difficulties in childhood: a practical guide* (s. 338). Oxon : Radcliffe Medical Press.

Monsrud, M.B. (2022). "One size does not fit all": En studie av språkferdigheter blant flerspråklige barn og unge. (duo.uio.no) PHD-avhandling, Institutt for spesialpedagogikk, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.

Nilsen, V. D. & Haugen, R. (2014). *Begrepsvansker – barns sviktende forståelse av ord*. Nilsen, V. (Red), *Spesialpedagogisk hjelp i barnehagen* (1.utg). Cappelen Damm Akademisk.

Utdanningsdirektoratet. (2020). *Bijjemes bielie – aarvoeh jih prinsihph maadthööhpehtimmesne*. Hentet 01.02.2023 [Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen \(udir.no\)](#)

Utdanningsdirektoratet. (2017). *Maanagierten mieriesoejkesje*. Hentet 05.01.2023 [Maanagierten mieriesoejkesje \(udir.no\)](#).

Pasanen, A., Päiviö, Á. M., Baal, B.A.B., Mikkelsen, I. L. S. (2022). *Gievrras giellamodeallat*. Sametinget. <https://sametinget.no/f/p1/i28f9e0a6-5656-492e-a01b-6ebc74036a85/230622-samos-gievrras-giellamodeallat.pdf>

Øzerk, K. (2011). *Pedagogikkens hvordan 2*. (1.utg.). Oslo og Kautokeino: Cappelen Damm.

Øzerk, K., & Juuso, R. (1999). *Pedagogalaš jurddagirji guovttegielalaš mánáidgárddiide*. Sámi oahpusráddi.

Lissietjaalege

OBS: Baakoejgumie haarjanimmielæstojste learohkh vielie lierieh, goh giehtjedimmielæstoejgumie. Gosse maanah/learohkh daajehtsem liereme haarjanimmielæstojne, dah goerkesem baakojde vijriedieh mejtie eah leah giehtjedimmielæstosne liereme. Daate vuesehte maanah mah gieleldh tjabreminie, stoerre evtiedimmiepotensiaalem utnieh mejtie ij leah nuhteme.

Vuesiehtimmieh daajehtsidie mejgumie mahta barkedh

Maanagiertedaehkie	
Haarjanimmiebaakoe	Giehtjedimmiebaakoe
Fuelhkie	Vaarjoeh
Kråahpe	Balve
Domtesh	Traktovre
Bovre	Fievsie
Vearelde	Åerpenh
Hammoe	Mearoe
Maanagierte	Dålle
Byöpmedimsdirregh	Voesse
Bovtse	Tsåahka
Klaerie	Skåajje
Daelvie	Gaskebiejje
Vuajastahke	Stååkegaevnieh
Jaepie	Gåetienkreekh
Påaske	Klaasetjelmieh
Daatovre	Jaevrie
Vuelie	Skåape
Stååkegaevnieh	Jueskieskåape
Kreeke	Laavlome
Åenehke	Buertie
Galme	Vinhtse
Guhkie	Guvviedahke
	Rijme
	Giesie
	Bassenge

Smaaveskuvledaltese

1. daltese

Haarjanimmiebaakoe	Giehtjedimmiebaakoe
Tjåagka	Biejje
Kråankelaesie	Giesie
Damtedh	Taksije
Feete	Gïete
Borrelaesie	Mearoe
Giesedh/sigkedh	Riepie
Vuebnie	Gïete
Åedtjie	Voessjemeliehtie
Plusse	Gïete
Sïevestahke	Lijme
Jueskiedahke	Sæljoe
Faasoe	Njimkedahke
Låavthgåetie	Jijje
Feavroe	Hopsedh
Kiwi	Gievlie
Bearkoekrovhte	Peannagåetie
Loese	Ålloeguapah
Kåale	Tusje
Löövje	Gærja
Mobijletellefovne	Saemien gaskebiejjie
Juelkie	Dresse
Sarve	Daatovre
Learohke	Lohkehtëjjah
Tsåahka	Boelve
Gapta	Klaasse
Gijre	Fuelhkie

Smaaveskuvledaltese

4. daltese

Haarjanimmiebaakoeh	Giehtjedimmiebaakoeh
Skaavhte	Vaksijne
Kaarhte	Garhke
Koordinaatesysteeme	Skaaltjoe
Biltdiagramme	Gyhtsele
Smaaregiele	Bearkoe
Sijjienomme	Fluerie
Kråahpe	Feavroe
Healsole	Njuana
Daektieh	Alga
Måarah	Mearoenaestie
Selle	Gaaje
Åedtjie	Daajroe
Leekedidh	Sjöövemelihtie
Virrefoeresjimmie	Soehpenjereagka
Giedtie	Maneete
Vuajastahke	Sarve
Vuejemeraantjoe	Prosjekte
Jielememehtie	Skovtere
Njaltja	Logge
Voepth	Dåeriesmoere
Soermevæhta	Urtah
Håanghke/bivteme	Åssjalommes
Soehpenje	Bïevnese
Skientjelasse	
Sueties	
Råase	

Gaskedaltese	
6. daltese	
Haarjanimmiebaakoeh	Giehtjedimmiebaakoeh
Feeledh/vuelkedh	Teema
Skåajje	Barkoe
Sihtjegidh	Skorresje
Riëktes	Daektieh
Ræjhkoes/jealamadtje	Saavreme
Viertiestidh	Tåallere
Eatneme	Gæhtsuvemoerh
Giefies	Tsoepkenasse
Soejkesjidh	Hedtieh
Klæjma	Biejedh
Aarpije	Viertiestimmie
Presteeredh	Vuesiehtimmieh
Veartenebielie	Baajnehtidh
Evtiedimmie	Giefiesvoete
Dahkoe	Åejviestaare
Teknihke	Åejviealmetje
Raaste	Åedtjie
Viertiestidh	Jiehtege
Argumeente	Filmevuvarjasjimmie
Dotkedh	Jårredh
Virreåerie	Tjïelkestidh
Sjædtoegåetie	Lastemoerh
Saemie	Leksikovne
	Laante/Rijhke
	Juekedh
	Lohkehtæjja
	Sådtoedidh
	Aehtjie
	Sjædtoe
	Baernie

Noereskuvledaltese	
Haarjanimmiebaakoeh	Giehtjedimmiebaakoeh
Gærhkoe	Giesedh/sigkedh
Maasjina	Tjoenege
Sjïdtedh	Hearra
Planeete	Gaarvanidh
Dajve	Kristeme
Maadthlaake	Kraanskodh
Tjehpoe	Rohkelidh/Rohkelasse
Laaredh	Dåarodh
Jolletrygke	Identiteete
Orresistiereakadimmie	Aejmie
Plåevhkiehtidh	Stueriedidh
Eatnemesvirreme	Juvleme
Krāvna	Teleskope
Nænnoestidh	Bïegke
Unijovne	Soene
Vætnoe/duedtie	Mööledh
Vueptiestidh	Naehkie
Universe	Gieriesvoete
Lokomotijve	Bijpele
Vulkaane	Satelihte
Ekspljosjovne	
Gaasse	
Vïhtesjidh	
Kultuvre	
Religijovne	

Jáarhkeskuvledaltese	
Haarjanimmiebaakoeh	Giehtjedimmiebaakoeh
Isoleeredh	Heerrehkeklåbpoe
Jååhkesjidh	Karossierje
Sylindere	Gaengkerekroesse
Vierhkiesijjegietegærja	Gaassepedaale
Geajnoeåelkie	Lutnjemebuehkie
Skahtiekåarhte	Vaarjelimiegaamege
Organisasjovne	Vueliebielie
Maskeeredh	Kruanesaate
Learoesoejkesje	Vaedtsemeabparaate
Ryöjrehtidh	Medtie/ovrehte
Smaaregiele	Sveekes
Kvadraate	Jijtsebïevnese
Sjiehtedimmie/latjkoe	Trinsa
Vihtesjimmie	Bissemaehtie
Goerehtidh	Gïele
Driekteraaste	Barkoe
Produksjovne	Filme
Ryöknedidh/aerviedidh	Tjaktje
	Vijries

Såemies barkoevuekieh daajhtselierehtimmesne

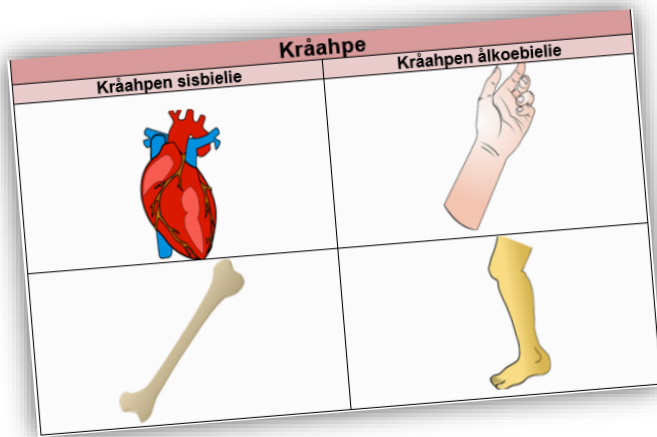
- Ássjaldahkekaarhte – digitaale jallh pæhpierisnie
- Gærjahamosne – digitaale jallh pæhpierisnie

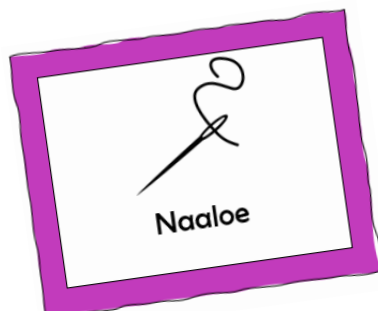
- Teemaplakaate
  - Plakaatesne maahta v.g. mïerhkesjidh vokaalh, diftongh, konsonanth jïh/jallh klusijvh (konsonaantetjåanghenimmieh)

- Spïelh j'ih applikasjovnh
- Stååkedimmie j'ih teatere
- Guvviedidh
- Filmh vuejnedh j'ih dej bijre soptsestidh
- Juekedh/veesmedh bijjie- j'ih vueliedaajhtsh

- Guvvie-/baakoekåarhth
  - Baakoen hammoem j'ih/jalh sisvegem tjïelkestidh – d'ihthe mubpie edtja moenedidh
  - Våaroen mietie, daajhtsh defineeredh mah Leah kåarhtine
  - Heereme baakoej mietie
  - Noereme baakoeh daajhtsijshtie darjodh
  - Goerehtidh mij joekehtse minimaale paarri gaskem hammoen j'ih sisvegen muhteste

- Synonymjmh, antonymjmh jñh/jallh vuestiebielieh gaavnedh
  - *Maahta v.g. maam akt tñiehtjelisnie gaavnedh mij lyövlehke jñh maam akt mij gyöhpehke*

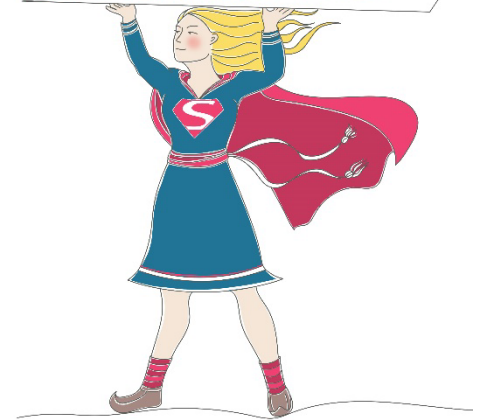

- Gaavnedh mah baakoeh jñh tjñelkestimmieh mah ektesne sjehtieh.
- Gaavnedh mah baakoeh jñh guvvieh mah ektesne sjehtieh.
  - *Maahta baakoeklaassine kategoriseeredh (substantijve, verbe...) jallh teemaj mietie (gåetie, kreeke ...)*

10 sülh BAAKOEMÏESTERINIE SJÏDTEHDH

SÄTNI BÄHKO BAAKOE

*Frije jarkoestimmie "Ten steps to becoming a word wizard" Parsons,
Law & Gascoigne 2005*

1. Daan beajjetje baakoe lea ..... (baakoe lohkesåvva learoehkasse)
2. Datne baakoem ..... govleme?
3. Daajrah maam akt .....-n bijre?
4. Guktie maehthebe orre baakoeh/vielie baakoeh bijre lieredh?
5. Mah tjoeh baakosne.....?
6. Mij ..... mahta jiehtedh?
7. Vielie lieredh .....-n bijre

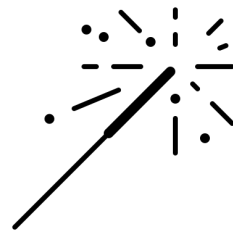
Learohen daajroem praktikheles darjomi tjirrh vijriedidh gusnie ulmiebaakoe åtnasåvva gellien aejkien, tjoevtenjebaakoevokabulaarine ektine.

Barkoeaarihke åtnasåvva, - learohki åvtedaajroeh jih orre semantihkeles daajroe.

Lohkehtæjja tips/viehkiebaakoeh vadta, giejem vadta, edtja vaastahtahkem åadtjodh learohen luvnie. Gosse learohen jijtse vaastahtahke lea adekvaate, daate barkoeaarihkese tjaalasåvva.

8. Biejh tjåanghkan!
Learohke jih lohkehtæjja fiereguhten aejkien baakoem defineerieh viehkine aktem fonologeles jih aktem semantihkeles damtsvæhtam nuhtjedh
9. Veeljh ståakedimmie/spielem gusnie daajehtse/baakoe åtnasåvva
10. Tjælieh baakoem Baakoebaanghkegærjesne
Edtja baakoem defineeredh göökte semantihkeles damtsvæhtine jih aktem fonologeles damtsvæhtine

BAAKOEMÏESTERE

Daan beajjetje
baakoe lea:

Datne baakoem aarebi govleme?

Daajrah maam akt .....-n bijre?

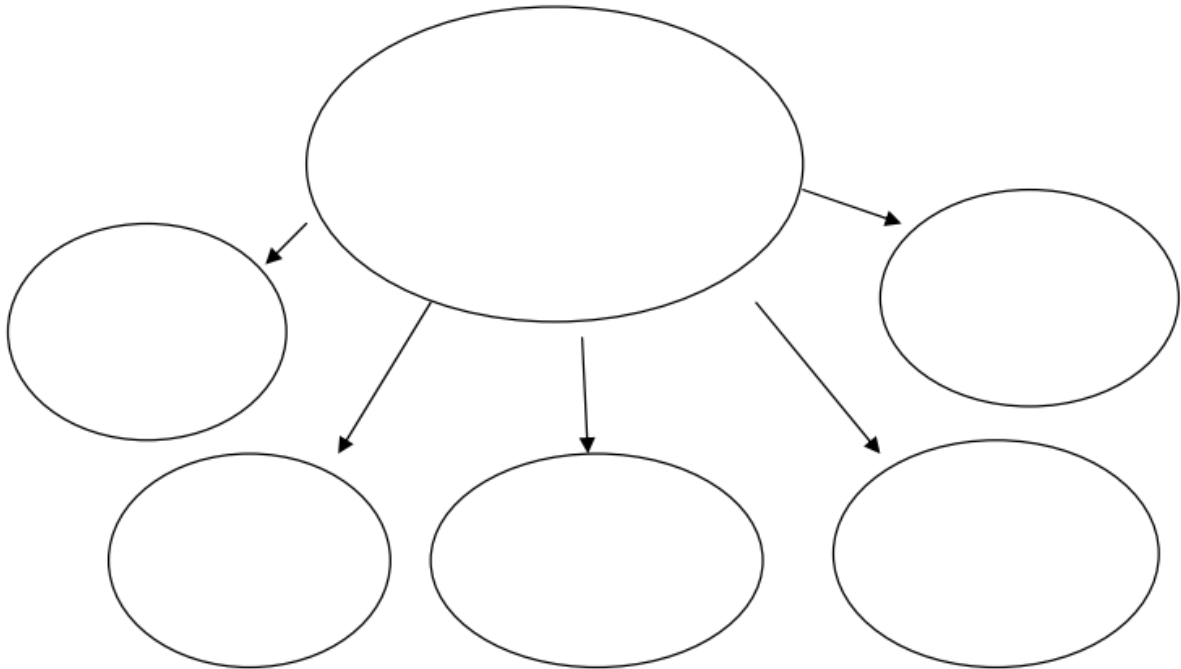
Mah tjoejh baakosne .....?

Mij baakoe ..... sæjhta jiehtedh?

Tjïelkesth jallh guvvedh:

Daan beajjetje baakoe:

Ussjedh mieles

Ussjedh tjoejese

Ræjmade baakose _____

Aalka bokstaavine _____

Man gellie tjaalesthtjomhph _____

Sjiehtedamme j'ih jarkoestamme daestie: "Ten steps to becoming a wurd wizard", Parsons, Law & Gasxoigne, 2005.

DAAJEHTSEM:

Sisvege	Hammoe
Átnoe	Guvviedidh

Definisjovne:

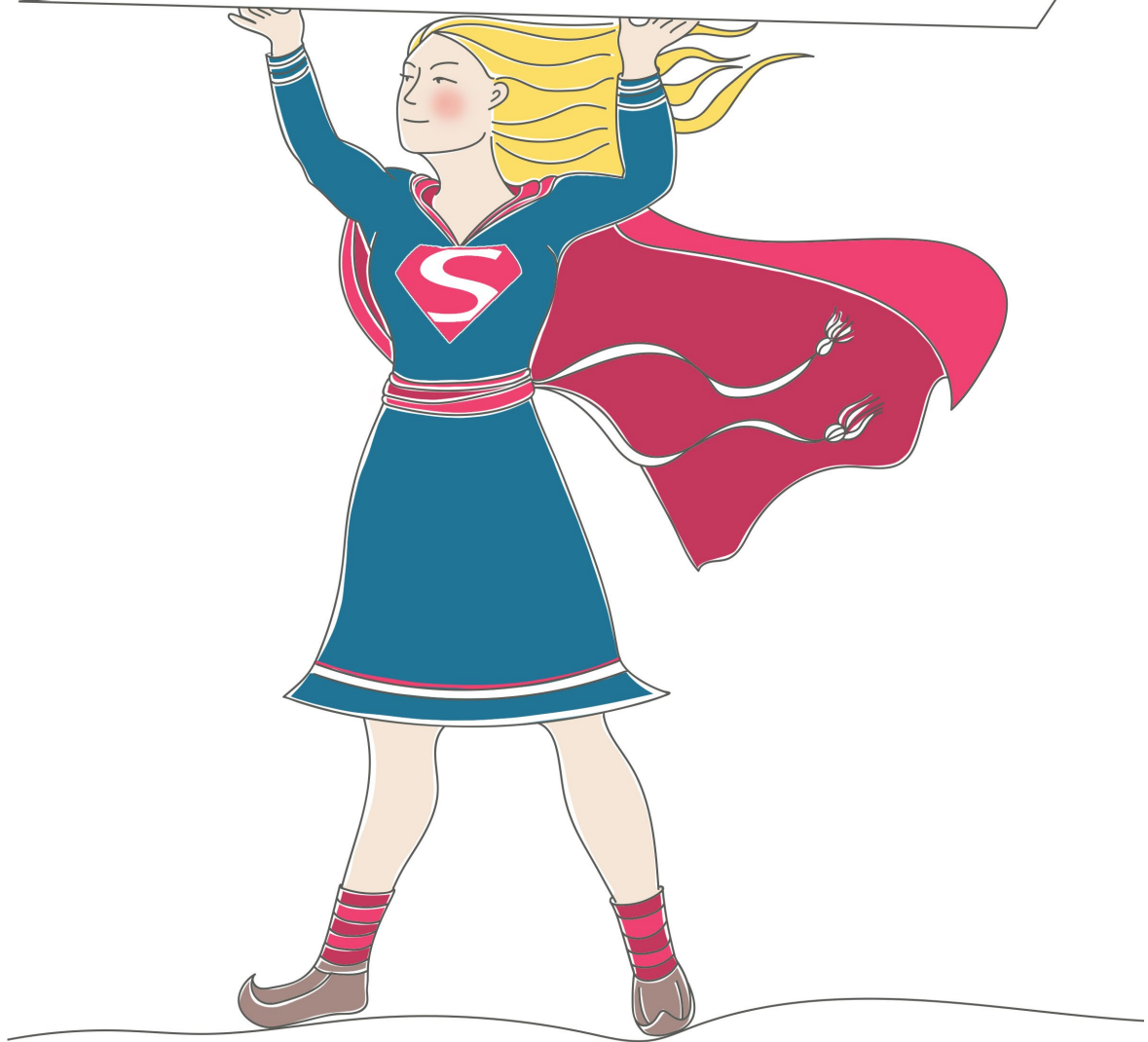

Baakoelæstoe:

Åarjelsaemiengiele:	Daaroengiele:
Akademihkeles	Akademiske
Buajhkoesvoete	Selvfølgelighet
Faagespesifihke	Fagspesifikke
Eaktoeh	Representerer
Ektesne govlehtueviah	Hører sammen
Ektieöörnedh	Samordne
Evtiedimmieligke	Utviklingsmessige
Fonologeles	Fonologiske
Jielememehtie	Næringsstoff
Jolletrygke	Høytrykk
Klæjma	Klima
Maneete	Manet
Obs	Obs
Orresistiereakadimmie	Gjenfødelse
Reaktoelaakan	Riktig
Sjissah	Skisser
Tsoepkenasse	Brudd
Urtah	Urter
Vihtienasse	Attest
Vuajastahke	Kjøretøy
Vueliedaajehtsh	Underbegrep

Daajehtse lea seerkemebaakoe verbeste daajedidh, daaroengielesne begripe, forstå. Daesnie baakoe *daajehtse* åtnasovveme baakoen bijre *begrep* daaroengielesne, dan åvteste daerpies sjiere baakoem baakoen åvteste *begrep* utnedh. Baakoe daajehtse lea dorjesovveme prinsihpi mietie seerkemen bijre.

SÁTNI BÁHKO BAAKOE

 Statped

 SAEMIEDIGKIE

SÁMI LOHKANGUOVDÁŠ
SAEMIEN LOHKEMEJARNGE
SÁME LÁHKÁMGUOVDÁSJ

NASJONALT SENTER FOR SAMISK I OPPLÆRINGA